

ISTANBUL - 2011

© Erkam Publications 2011 / 1432 H

Erkam Publications
İkitelli Organize Sanayi Bölgesi
Turgut Özal Cd. No: 117 Kat: 2/C
Başakşehir, İstanbul, Turkey
Tel: (90-212) 671-0700 pbx
Fax: (90-212) 671-0717
E-mail: info@islamicpublishing.net
Web site: <http://islamicpublishing.net>

Akwanya biara nniho de ma obi se ɔbefa kwan bi so aye nwo-ma yi foforo. Gye se w'asre ho kwan ansa.

ISBN: 978-9944-83-349-3

The author : Dr. Murat KAYA
Translator : Jafar ABDUL MUMIN (0265434113)
Cover Design : Rasim ŞAKIROĞLU (Wordgraphics)
Graphics : Rasim ŞAKIROĞLU (Wordgraphics)
Printed by : Erkam Printhouse

Nyamesom a, etwatoɔ

ISLAM

Dr. Murat KAYA

TWI KASA:Jafar ABDUL MUMIN

EMU NSEM

NNIANIMU

1. Onipa, Ewiase (Abødeeε), ne Obøadeε	8
2. Onipa ne εsom	11

I OS CT3 AFA C

ISLAMSOM FAPEM AHORO NO CORON

1. Nea edi mu kεse ne Onyame baakoyε (tawhid).....	15
2. Islam yε obøadeε no som, εnko ntia adwen....	18
3. Asøfoø ntwitwagyee nni Islamsom mu (Nyame ne nipa ntem gyinafoø)	20
4. Islam wø kyεfa de ma ewiase ne atemuda asetena eñe honhom ne honam afa nyinaa mu	22
5. Islam ma nkoranhyε wø nimdee a, εfa εsom, abødeεnhwehwemu ne nyansa ho.....	23
6. Islam mu, pεrepereyø na edikan wø suban ne nnepa nyinaa mu.	25
7. Islam yε amansan som.....	27
8. Nnipa Nyinaa Yε Pe Wø Islamsom Mu.....	30
9. Islam Bra εsom Mu Nhyεsøo	31
10. Islam Aye εsom Mu Dwumadie Mmrεw	32
11. Islam Ma Nkoranhye Ne Anidasøo.....	35
12. Islam Korøn Kroyε Ne Nkabom.....	38

13. Islam Korɔn Onipa	40
-----------------------------	----

II OS CΤΑ AFAC

GYIDIE, ESOM NE ASETENA MU NHYEHYE& NE MMRA (Mu'amalat)

A. ISLAM GYIDIE FAPEM

1. Nyame Mu Gyidie (Allah).....	42
2. Asoroabɔfo Mu Gyidie	45
3. Adiyisem Nwoma Mu Gyidie	45
4. Akɔmhyɛfɔɔ Ne Asomafoɔ Mu Gyidie	46
5. Atemuda Gyidie.....	46
6. Nkrabea Mu Gyidie	47

B. ESOM AHOROO NE ADESUA A, EWĀ NE COWS

1. Asɔreyɛ (salaat) ne adesua a, ewā mu	50
2. Akɔmkyene Ne Emu Adesua.....	53
3. Ahiafoɔ Too (Zakat) Ne Emu Adesua.....	55
4. Hajjikorɔ Ne Emu Adesua	57

C. NNEEMAA A, ISLAM ABRA NE CHAWA, EWĀ

1. Nsiho.....	60
2. Nsanom.....	62

3. Adwamamm	66
-------------	----

D. ABODEE BÖBERE, AHONIDIE NE NSUO, HO MASE CW ISLAM MU

1. Abodee Böbere	69
2. Ahonidie	74
3. Nsuo	79

III OS CT3 AAF C

KORAN KRONKRON NO

1. Eyé adiyisem a, y'abó ho ban.....	83
2. Koran no nsenkyerenee ne ne su	84
a. Koran no bó yen amaneé wó asumasem ho ..	88

IV OS CT3 AAF C

MUSTAFA (s) COFAMOSC AHUMM BORCOMWAH

1. Ne nkadaa bré mu	90
2. Nkómhyé bré.....	92
3. Madina Asetena	97
4. Ne Suban Pa Nhwesoo No Bi	99
5. Anabi Muhammad (s) Ho Dó A, Enni Awieé ...	105
6. Ne Nsenkyerenee	107

NNIANIMU

1. Onipa, Ewiase (Abɔdεε), ne ɔbɔadεε

Moma ye nyina, na ye nwenwene kakra. Ye nhwehwε bea a, ye firi baεε ne bea a, yerekorɔ. Afei sε ye hunu a, yεmɔ yen bra senea εsε na εfata. Ansa na yεbεye biribi no, εwɔ sε ye dwene yen mmɔεε ho, εyε honam afa mu ne honhom afa mu nyinaa. Afei yεnhwε esu ne tumi a, ye wɔ. Ne korakora no, yen hwε ewiase a, yεtε mu no. Se ye nya adaagye dwendwene yeinom nyinaa ho a, εno na εbεma mfasoɔ aba yen asetena mu.

Yεn fa asaase nyε mfatoho, na yεnwenwene ho kakra. Yεnhwε sε asaase korɔ a, nsu korɔ na εtɔ gu so nanso nnuaba sononko-sononko mpem pem na εfifiri so. Saa nnuaba ahorɔɔ yi nyinaa nso so aba sononko-sononko. Emu biara ne ne dε, ne ne panpae ne n'ahosuo. Biom, aduaba biara ne kwan a, εfa so nyini ne εkwan a, εfa so bereε. Anuanom, enti wei nyε nwanwa anaa? Na εnyε nsenkyerεnee sε asaase korɔ afei nsu korɔ na εtɔ gu so nanso nsonsoneε da emu biara ntem?

Anuanom, moma ye ntwa y'ani nkɔhwε ɔsoro anaa ewiem. Yεn nwenwene εneεma a, y'ani hunu ho kakra. Nea edi kan ne owia. Nkwansini ɔpepe ɔha

aduonum (150 million) na eda owia ne asaase ntem. nsoroma akeseeakesee no, owia ka adantem dee no ho, nanso asaase maako maako 1, 300, 000 na ebe tumi akɔ owia so! anwanwasem ne se, okwan tenten yi nyinaa akyi no, yete ehyew, na owia nhyerenee duru asaase so nyinaa. Ohyew ne nhyerenee ye mfasoo de ma abodee nyinaa, nkanka adasama. Owia kɔ so hwie ne hyew ne ne nhyerene gu asaase so firi mfie mpempem a, eda so gu so ye adwuma!

Saa owia yi a, y'ani tua yi, ne nsesoo maako maako opepe 200 na ewɔ hɔ. Nea egu akyire koraa dee, ye mmɔso, na eboron teasee so.

Onipa biara a, obenya adaagye adwendwene saa neema weinom ho no, obɛ hunu se onwenefoɔ bi a, ɔwɔ tumi ne nimdee nyinaa, na adi saa nwuma yi nyinaa. Afei nso obɛ hunu se ne (onipa) mmɔeɛ nyɛ kwa na emom botaeɛ bi di akyire. Nhwehwemu kyere se esom ahɔddoɔ nyinaa gye di se, Otumfoɔ bi tease.

Nsenkyerenee pii na ewɔ hɔ a, eda adi kyere se Onyankopɔn bi tease. Saa nsenkyerenee yinom a, obiara tumi hunu na edidisoo yi:

- Abɔfra mmɔeɛ: dee yede bɔɔ noɔ, okwan a, ɔfaso nyini, nyansa ne adwene a, onya. Nea Ahobaeɛ atumi adane abe ye!

- Ayerɛmoo ne agradaa a: ede ehu ne anidasoo ba. Saa ayerɛmoo yi ne nsuo na enam, na enam nsuo

yi so ama asaase a, awuo no sane nyane ba nkwa mu bio.

• Mframa a, eba na ede anigyesem nam:(osuo beto a, ede mframa di kan) saa mframa yi na epiapia mununkum (nsumuna) no kɔ mmeamea a, ewɔ se nsuo tɔ. Mframa korɔ yi wɔ ne dwuma a, edi fa taree ne ɔpo nyinaa ho. Hyɛma akɛsɛe-akɛsɛe a, ne nsesoo tese mmepɔ a, nneema a, enni ano gu muo no nyinaa no, saa mframa yi na epiapia wɔn de kɔ meamea a, ɛrekorɔ. Hyɛma no bi wɔ hɔ a, ne nsesoo te se kuro kɛsɛe a wiemhyɛn ɔha tumi gyina gyina so. Se mframa yi nnihɔ a, ne nyinaa ntumi nnante ɛpo so.

• Okwan korɔ a, abɔdee a ewɔ soro ne asaase so nyinaa fa so nya wɔn anoduane.

Weinom nyinaa yɛ nsenkyerenee a, eda adi ma obadwenba biara.

Mawlana kaa se: “*Me ba, enti eñe adwene kɔ, se obi bedwene se ntwereee wɔ hɔ yi, eno ara na etweree ne ho a, enye obi na ɔtwereee yɛ?*” (Mathnawi, vol. 6, verse: 368)

“*Obi a, wo se Nyame nni hɔ, yi me ano, eyɛ nyansa se wo be dwene se ɔdansifɔɔ bi na ɔsii edan no, anaa se wo be susu se edan no ankasa na esii ne ho? Biom, se wo hunu mfonin a, eyɛ fɛ na eyɛ nwanwa a, edeen na w'adwene yɛ woɔ, eyɛ onifrafɔɔ bi na ɔyee saa mfonin no, anaa ɔnimdefo mapa a,*

ɔhunu adee na ɔwɔ atenka na ɔyɔe? (mathnawi, vol. 6, verse:369-371).

Nteasee bɛn na ɛwom sɛ obi bekase ewiase ne emu neɛma nyinaa firi wɔn ankasa pɛ mu na ɛbaeɛ. Anaa onipa bɛsusu sɛ, ɔbɔadee anaa ɔnwonofoɔ biara nni hɔ a, ɔtaa nneɛma a, yehunu nyinaa akyi. Saa nsusuiɛ ne adwendwene yi, ne adwene nkɔ.

2. Onipa ne ɛsom

ɛsom kyerɛkyere nsem ne nea ɛbɛboa onipa firi n'awoɔ de kɔsi ne wuom nyinaa a, Onyankopɔn akyere no. Som de nhyehyeɛ ne mmra to hɔ ma onipa sɛdeɛ ɔbɛtena asaase so a, ɔnha ne yɔnko wɔ kwan biara so. Biom, ɛsom kyerɛkyere asɛdeɛ ne asodie a, ɛda onipa so wɔ saa asetena brɛ tiawa yi mu. Saa nhyehyeɛ yi na ɛde asomdwoee bɛma onipa wɔ ewiase, afei na ɔmfa ne ho nkɔto amaneɛ mu wɔ atemuda.

Nneɛma pii na Onyankopɔn abɔ agu ewiase, nanso saa abɔdeɛ yi nyinaa mu no, onipa wɔ gyinabré ne adam akyedee sononko sene abɔdeɛ nkaeɛ no nyinaa. Saa adam akyedee no mu bi ne, adwene, apɛdeɛ, nyansa, nteasee, tumi ne agyapadee. Nokware ne sɛ, saa adam akyedee yi a Onyankopɔn de ama onipa no, ne nsɛsoɔ akɔ ye sɛ sekan nufanu, anim ne akyire nyinaa tumi twa ma eyɛ yie. Asee ne sɛ, onipa betumi de saa adam akyedee yi ayɛ papa ne mfasode pii ama asomdwoee, yiedie ne mmra so

die aba. Saa nso na adam akyedee korɔ yi ara no, onipa betumi de ayɛ bɔne ne amumuyodee pii ama ɔkoo, amaneɛ ne ɔhaw adɔɔso wɔ ewiase. Wei nti no, onipa hia tumi foforɔ a, ɛbɛboa no ama ɔde saa adam akyedee yi afa ɔkwan papa so. Saa tumi sononko no ne nokwaresom! Wei nyinaa akyi no, nea ewɔ se onipa hunu ne se, ɛsom a, ɔresom no mfa mfasoo biara mre Nyankopɔn. Na afei nso no, ɔnhia yɛn de ayɛ biribi. ɛsom ho mfasoo nyinaa san ba onipa so. Ewɔ se onipa yɛ asotie na ɔdi ɛsom nhyehyeɛ ne ne mmra so, na ɛde yiedie ne prɔmprɔyɛ aba n'asetena mu wɔ ewiase. Na afei nso no ama w'anya asetena pa wɔ daankwaama atemuda.

Nokware nie, akɔmhyɛfɔɔ no som a, ɛbaeɛ nyinaa nkyerɛkyerɛ kyerɛ se Onyankopɔn bɔɔ onipa se ɔmɛ hunu no, na ɔnsom no.

Wɔnom a wɔbɛbɔɔ ɛsom ho dawuro kyerɛɛ adasama no ne akɔmhyɛfɔɔ. Islamsom gye akɔmhyɛfɔɔ no nyinaa tom. Na enye eno nko, na ɛmom ɛsan nso yɛ no nhye se muslimini bɛgye wɔnom nyinaa adie. Na obi ntumi nye muslimini abre a ɔnye akɔmhyɛfɔɔ no nnie. Islamsom gyidie ne se, akɔmhyɛfɔɔ no nyinaa firi Nyankopɔn hɔ, na afei nso no, ntotoɛ biara nni wɔntɛm. ɔkɔmhyeni biara a ɔbɛba no, ɔdi nea ɔdii no kan no ho adanse pa. Saa nso na ɔhye nkɔm fa nea ɔrebɛba n'akyiri no ho. Wei nti no, obia ɔgye ɔkɔmhyeni Muhammed (s) die no, ewɔ se ɔgye akɔmhyɛfɔɔ nkaeɛ no nso di.

Ebre a Hatib bin Beltaa (r) de krataa a, Okomhyeni (s) de somaa noo no bres amrado a owo Misrim (Muqawqis) no, asem a oka kyerees noo no nie:

“Ye to yensa fre wo se beye muslimini. Islam ne esom a, Onyankopon ayi ama onipa. Enye wo nko na Muhammed Mustafa reto ne nsa fre woo, na emom adasama nyinaa. Nnipa akuokuo ahoroo nyinaa no, akristofoo na edo muslimifoo. Senea Onyankopon ahoa Moses(s) hyee nkoom faa Yesu(s) mmaae ho no, saa ara na Yesu nso hyee nkoom faa Muhammed (s) mmaae no ho. Na senea mo fre amanfoo a, woonnom gye apam dada die no se woonom megaye apam foforo no nni no, eno na yenso yero to yensa fre mo se mo megaye Koran kronkron no ni. Eye nhye ma amanfoo se woonom gye osomafoo a, obeba won bre so die. Na saa bre yi ye Okomhyeni Muhammed bre so, eno nti aye nhye ama mo se mo gye no die. Na eno nkyere se yere dane mo afiri mo som no ho.”

Okristoni bi a obeyees muslimini a, ne din de professor Timothy Gianotti, n'asem a, oka faa Islam ho a, ekyere se Islam ye adasama nyinaa som, na ediso yi: “(Islamsom amma wo nipakuo bi nti, na emom eba maa ewiase nipa nyinaa. Na Islamsom botaees nyinaa ne se ebse sesa adasama akoo suban a, esoo Onyankopon ani.)” Okaa wei de kyere se, w'abeyes muslimini no nkyere se w'apo som dada no na emom ohunu no se kristosom botaees nyinaa wo

Islamsom mu. Saa owura yi Toronto York university mu na ɔwɔ.

Okomhyeni Muhammed (s) ano asem, hadis, kyere se akomhyefoo nyinaa ye baako a wɔnom nyinaa firi Nyankopon nkyen na ebae. Wei da no adi pefee kyere se nokwaresom nyinaa kura nhyeheyε baako. Nkyeremu ne se, nokwaresom nhyeheyε hyε ase firi okomhyeni a, odkan so kɔsi nea ɔtwatoso so, εfa gyidie ho ne suban nhyeheyε ho. Dee esesa kakra ne ɔkwan a yεfa so som.

Se nokwaresom ye korope dee a, εneε yenhwe adansee kakraa bi a, εwɔ saa asem yi ho. Efia asoreye ho no, wo bε hunu se εsom a εfiri Nyankopon nkyen baeε nyinaa wɔ saa ahyedeε no. Asoreye (salat) a, εwɔ ‘Bible’ twere kronkron no mu:

“Momra ma yen som na ye mɔ yen mu ase; Moma yenkɔ yen nkotodwe anim wɔ Yahweh, yen Nwenefoo no anim.” (Psalms, 95:6)

“Na Moses ne Aaron de wɔn anim butubutuu fɔm”. (Numbers, 16:20-22)

“Na ntem no ara Moses de na n’anim butuu fɔm na ɔsomm yε. ” (Exodus, 34:8)

“Na Yesu de n’anim butuu fɔm na ɔsomm bɔɔ mpaεε. ” (Mathew, 26:39)

“Na emmerε a, asuafoɔ no tee wei no, wɔnnom de wɔn anim butubutuu fɔm. ” (Mathew, 17:6)

I OS CT3 AFA

ISLAMSOM FAPEM AHOROD NO SU

1. Nea edi mu kese ne Onyame baakoye (*tawhid*)

Esom akeseε no nyinaa kyerekyere Onyame baakoye. Biribiara ne No nse. Abraham(s) kyerekyereε Onyame baakoye kyereε ɔpapa a, ne din de Azer. (S, Mariam, 19:42-47)

Yahudeafoɔ som fapem a, edi mu no ye Onyame baakoye ho asem. Apam dada no kyere se, εye onipa a, ɔdikan, Adam, ne mma, Noah, Abraham, Isaac, Jacop, ne Joseph nyinaa kyerekyereε Onyame baakoye ho asem kyereε wɔn nkɔrɔfɔɔ. Wɔnom yee wɔn nkɔrɔfɔɔ nkyerekyere senea wɔnom besom Onyankopɔn koro no.

Se ye kɔ apam dada no mu a, mmra nsɛm du a, Onyankopɔn de maa Moses no, asem baako a mmra no si so dua kese paa ne Onyame baakoye ho asem. (Exodus, 20:2-3; Deuteronomy, 6:4-5)

Saa ara na nwom a, yede maa David no nso ye som, mpaebɔ ne ayeyie ho asem na esi so dua.

Sε yεba Yesu (s) afam nso a, n'asem a ɔkaεs ne sε, mmra nsem no mu nea edikan wɔ esom mu ne Onyame baakoyε. (Mark, 12:28-29)

Sε yε kɔ apam dada no mu a yε bε hunu sε, mfatoho dodoɔ nti, Yahudeafoo de nipa ho akwaa susuu Nyankopɔn. Na saa ara nso na apam foforɔ no mu no, Yesu (s) ho dɔ mmrosoo nti no, akristofoo de Yesu akɔ gyina Onyankopɔn gyinabre. Enam so akɔfa nyame baasako aba esom no mu.

Na weinom nyinaa na Islam rekyerεkyere ada no adi pefee sε, saa mmataho no nyinaa yε mfomsoɔ ne gyidie wuiε. Eno nti no, Islam to ne nsa frε Yahudeafoo ne akristofoo nyinaa se wɔnom mra ma yεmom nsom Onyankoropɔn koro no.

Adwene ne abɔdeeɛbɔberε nyinaa di adansee pefee se Onyame yε korope. (Imran, 3:64) Koran kronkron no se:

“Onyankopɔn anwo ba, na nyame biara nso nka ne ho, (se anka Onyame foforɔ bi ka ne ho a) anka emu biara bε pere afa ne kyεfa a, w'abo wɔ adebɔ mu. Na anka ebi bεtwi afa ebinom so adi wɔnso. Ahoteε ne kronkronyε nka nyankopɔn εfa nea amanfoɔ susu fa ne ho! (Al-Muminun, 23:91)

“Se anka anyame foforɔ bi ka Onyankopɔn ho wɔ ɔsoro ne asaase so a, anka basabasayɔ asi wɔ ɔsoro ne asaase so nyinaa. Nanso animuonyam

**nka Onyankopon, ahennwa keseε wura no: əkrɔn
sene nea wɔnom de susu noɔ no!" (Al-Anbiya, 21:22)**

Sε ɛkɔba sε anyame foforɔ bi wɔ hɔ a, εneε na sintɔ bi te sε:mmrew –ye, abɔdee ne nea ɛkeka ho aba nyamebaakoye no ho. Wei nti no, Nyame ye korope a, εntumi nkɔba sε nyame foforɔ bi bε wɔ hɔ.

Adaneeε keseε baako a, ɛkyere sε Onyame ye korope no ne sε, nsuo tɔ firi soro gu asaase so ma, ntoosi, mako, fifiri, na ɛso aba wɔ asaase so. Na aduaba bi te se pεε, siisiapre nso aso wɔ ne nnuaso. Na senea wɔn su, ahyenso, ne ne dε tee no, saa ara na nnuaba koro no te wɔ ewiase afanaa nyinaa! Wei kyere sε Onyame baako na əbɔɔ ne nyinaa. Emfa ho ne nkawansini dodoɔ a, ɛda wɔntem. (Kwadu, mako ne nkateε a, ewɔ Turkey no, adekorɔ no ara bi na ewɔ Ghana). Ewɔ sε ɛba saa, ɛfiri sε, nsa korɔ na ɛbɔɔ ne nyinaa.

Islamsom mu, bɔne keseε paa ne sε obi bε po Onyankopon, anaa sε ɔde obi bε bata ne ho, afei ɔde Onyankopon dwumadie bεma abɔdee bi. Ne korkorka no, sε obi de Onyankopon su bi bεma abɔdee bi. Weinom ne abosomsom ne mmataho wɔ Islam som mu. Onyankopon ka no wɔ Koran kronkron no mu sε wei ne bɔne keseε paa. (Lukman, 31:13; Nisa, 4:48)

Otumfoɔ Nyankopon se, sε ɔpε a, ɔde bɔne bi-ara bεkyε na emom, sε obi ansakra na owu wɔ abosomsom mu a, ɔmfa nipa korɔ bɔne nkyε no da!

Okwan korope na obi be tumi ayi ne ho afiri abosomsom mu, ene se obesom Onyankopon korope no!

2. Islam yε əbəadeε no som, enko ntia adwen.

Islam kasa kyere adasa nyinaa. Islam mmra ne ne nhyeheyε nnyε brε tiaa bi anaa nipakuo bi nti mmra. Saa mmra ne nhyeheyε yi nyinaa ne onipa asetena kɔ benkɔrɔ mu. Enkɔba se saa nhyeheyε yi aye dada anaa atwam a, entumi ne onipa asetena nkɔ wɔ brε bi mu. Islamsom gyidie nyina ade hunu bi so, na emom gyidie ne nhyeheyε biara wɔ Islam mu no, wɔ nyinaso mapa.

Islam nkyerεkyerε ne abɔdeεmu hwehwe nimdeε mmɔ abira, ekɔ benkɔrɔ mu.

Se wo yε nhwehwemu wɔ Islam nhyeheyε a εfa εsom dwumadie ho a, wo be hunu se saa nhyeheyε no ne nipa bɔsu kɔ pεpεεpε.

Nea ema onipa yε nipa ne adwene a, Onyankopon de dom onipa. Eno nso na ema onipa yε sononko wɔ abɔdeε nyinaa mu. Wei no nti no, abre biara Koran twe onipa adwene kɔ nwenwenehoo so. Mmea maa-kɔ maako 750 na Koran no kasa kyere onipa se ɔnyε nhwehwemu na ɔnwenwene.

Ebre a nnipa a, wənom anye Ḍkəmhyeni Muhammed (s) anni no, kaa se: “Yə nsenkyerənee na yə nye Onyankopən ni, afei na yə nye wo ntom se ḍkəmhyeni no,” Onyankopən anni anye saa asemisa no ho. Ḍkyerə wən se, wənom nyae nsenkyerənee akyiri die na emom wəntwa wən ani nhwə asaase ne ɔsoro na wənwenwene ho, na wənom nye Onyankopən ni.

Esan se Islam mmfa adwene ho asem nni agorɔ nti no, w'abra adee biara a, ebe see adwene no anaa ebe ma atɔ sini. Saa neema no mu bi ne, nsaden, nnubɔnee, nhahama(wee). Islam pe no se abrébiara adwene no mu dahɔ fann sen se adwene no nye adwuma. Efiri se nsabro ne akwadworɔ de ɔsəee na eba onipa asetena mu.

Islamsom yə Ḍbəadee no som nti no, mmra ne ahyedee biara a, ewɔ mu mmro onipa ahoden so, anaa se yə be ka se nteasee nni mu. Mfatoh no mu bi na edidisoɔ yi:

- Efa nsukuta ho: Se obi nnya nsuo, anaa ɔwɔ yaree bi a, ekyiri nsuo a, saa onipa no wə ho kwan se ɔbɔ tayamam de yə asore.
- Salaat: se ɔhaw bi nti, na se obi ntumi nyina ntenten nye asore a, Islam ma no ho kwan se ɔna ne nkyeemu nye asore no, anaa mpo ɔbe tumi de n'ani, ne tiri anaa nsenkyerenee biara ayə asore no.

• Akɔmkyene: Se biribi nti na muslimini antumi anye akyiriwia a, ɔtumi ye no wɔ brɛ foforɔ mu. Okwan bi so no, ɔtumi yi sika hye akyiriwia no anan mu.

• Ahiafoɔ too(zakat): Esan se enye nipa pe na ɔde nya sika nti no, Onyankopɔn aye zakat nhye de ama asikafoɔ ne wɔn a, wɔnsam ye.

• Nsempaka adwuma: Enye nhye kyenkyenaa se nyamesem kani ma obi bɛyɛ muslimini kwan biara so, ne dees ara ne se ɔbe ye nkyerekyere ama onipa korɔ no.

3. Asəfoɔ ntwitwagyε nni Islamsom mu (Nyame ne nipa ntɛm gyinafoɔ).

Islam nwomanimni bi kaa asem bi se; “Okwan a, yɛfa so kɔ Nyankopɔn nkyen no dodoɔ te se home a, abɔdeeɛ home no daa no.” Nea ɔrepɛ akyere ne se, onipa biara wɔ ho kwan se ɔne Onyankopɔn kasa abrɛ a, ɔmfɑ obi so.

Obiara tumi bɔ mpaes sre Onyankopɔn hɔ adeɛ, ene bɔne fakyɛ. Se obi de akoma a, emu tee hwehwe Onyankopɔn a, ɔbe hunu no.

Onyankopɔn kɔ so frɛ ne nkɔa se wɔnom nyɛ asore na wɔnsre bɔnefakyɛ. W'adano adi pefee se ɔye ahummɔbrɔ wura, eno nti se obi sre no a, ɔde ne bɔne bɛkyɛ no.

Onyankopɔn nkutoo na ɔye mpaebɔ tiefɔɔ ne bɔnefakyɛ wura. Efiri se ɔne ɔtumfoɔ, tumi nyinaa wura. Abɔdee biara ntumi mfa ne gynabre. Se obi hunu abɔdee bi se ɔwɔ Onyankopɔn tumi bi a, εyε abosomsom.

Islamsom mu no, obi nhia ɔtwitwagyefoɔ anaa ntɛm gyinafoɔ wɔ, asɔreyɛ, mpaeebɔ anaa awareɛ mu. Muslimini biara wɔ ho kwan se ɔsua ɛsom no nea ɔbetumi, ne nea ɔhia. Asɔreyɛ mu no, ɛdɔm no hyia a, wɔnom hwɛ mu yi nea ɔnim nwoma na ɔwɔ suban ne nyamesuro, na ɔde wɔn aye asɔre (imam).

Nwomanimfoɔ gynabre wɔ Islam mu ara ne se, wɔbe ye nkyerkyere, nsɛmpaka ne akwankyere. Wɔnom nni tumi a, wɔde obi bɔne bɛkye no, anaa se wɔ de tie obi mpaebɔ. Anaa se wɔde obi adesrɛ adeɛ beto Onyankopɔn anim ama onipa korɔ.

Abosomsom hyɛɛ aseɛ ɛwɔ ɛbrɛ a, amanfoɔ de nipa anaa adefoforɔ yɛɛ Nyame ne nipa ntɛm gyinafoɔ. Maka abosomsomfoɔ no yii wɔn ho ano se, εnyɛ hwee nti na wɔnom resom abosom, na ɛmom se wɔ de wɔnom be bɛn Onyankopɔn nti. (Az-Zumar 39:3)

Ekɔɔ anim kakra no, wɔnom hyɛɛ aseɛ de tumi maa saa ntɛm gyinafoɔ no.

4. Islam wɔ kyɛfa de ma ewiase ne atemuda asetena εne honhom ne honam afa nyinaa mu.

Islamsom yε biribiara εhɔ-ne-hɔ, na εesusu biribiara wɔ n'apɔso. Ne saa no nti no, se ɔka biribi ho asem a, ɔnka εfa nya εfa. Efiri se, Onyankopɔn bɔɔ nneema nyinaa no, emu biara ho wɔ mfasoo de ma onipa. Perepereyɔ ne se, wo be hwe afanu no nyinaa de emu biara asedee ama no.

Saa nkyeremu yi na εma yahunu se ewiase yε mfasoo de ma daankwaama asetena. Ewiase yε akyedee ne adam a, yε de hwehwε Onyankopɔn anim adam. Daakye asetena ne yen botaeε ankasa no, εnsε se onipa ma ne were firi wei.

Wiasefɔɔ botaeε nyinaa ne ahoto ne anigyeε a, εwɔ ewiase. Saa nso na εsom bi nso botaeε nyinaa ne daakye asetena, εno nti w'apo ewiase. Islam hunu afanu no nyinaa se εye mfomsoo. Yεmmfa koro mpo ɔkoro. Wei ne nipa asetena nkɔ pe. Senea ewiase hia atemuda no, saa ara nso na atemuda hia ewiase. Yεnam ewiase so na y'anya asetena pa wɔ atemuda.

Honhom ne honam na εka bom yε onipa. εwɔ mu se honhom no wɔ gyinabre kεse sen honam no mom, nanso honam no na εkuta anaa εso honhom no. Mmienu yi kabom ansa na biribi atumi ayɔ. εno nti εnsε se obi dwene honhom afa mu nkutoo na ɔpo honam no.

Yen Kɔmhyen (s) asem kyere se, adee a, Onyankopon bedi kan abusa nipa wɔ owusoree da no, bi ne se apotee mu, dwumadie ben na, ye dii. (Tirmizi, Kiyamah 1/2417)

Islam tu yen fo se ye nyɛ ɛhɔ-ne-hɔ wɔ biribiara mu. Kɔpem se, salaat, akyiriwia ne zakat ho mpo no, Islam kasa tia se ye be di saa nwuma yi mmorosoɔ, ama ɛde ɔhaw ne nnuhu aba yen so. (Bukhari, Sawn 55, 56, 57, Tehejjud 7, Anbiya 37, Nika 1, 89)

5. Islam ma nkoranhyɛ wɔ nimdee a, ɛfa ɛsom, abɔdeenhwewhemu ne nyansa ho

Islam ahyesee be pem nnɛ, akyinnyee biara mmaa Islam ne abɔdeenhwewhemu ntɛm. Na mpo no, ɛhyɛ mmaa ne mmaprima se wɔnom nhwehwɛ nimdee akyiri akwan.

Saa ara nso na abɔdeenhwewhemu mpoo nokware a, Islam de aba, anaa ada no adi. Abɔdeenhwewhemu kɔ so gye nokware a, Islam da no adi no to mu. Ayɔnkofa a, ɛda Islam ne abɔdeenhwewhemu nyɛ adee a, eyɛ nwanwa pii, efiri se, ekoro rehwehwɛ asumasɛm ne nteasee a, ɛwɔ ɔbaadee ne abɔdees mu no, na ɔkoro nso ye ɔbaadee no som a, ɛreda ɔbaadee nokware ne n'asumasɛm adi.

Otumfoɔ Nyankopon wɔ abodin ahoroɔ pii a, emu baako ne se, ɔye nimdifo a, ɔnim nea ada adi ne

nea asuma nyinaa. Wei kyere se, ewo se Nyankopon nko a hwehwe saa nimdee no bi akyiri kwan. Okomhyeni (s) anoasem ne Koran nsem dodo no ara na ehye amanfo nkoran se wohwehwe nimdee akyiri kwan. Onyankopon se:

“Ka se: O me wura! Kɔ so ma me nimdee.”

(Ta-Ha, 20:14)

“Onyankopon bema mo mu agyidiefo gyinabre so eñe mo mu nwomanimfo.” (Mujadila, 58:)

Ye Komhyeni Muhammed (s) kaa se:

“Se obi fa kwan bi so hwehwe nimdee a, Onyankopon nso de saa onipa no fa akwan a, eksoraheman no mu baako so. Asoroabzfo nso ani a, egeye saa onipa no ho nti no, wode wan ntaban kata ne so. Abodee nyinaa, mpataa a, wanom wa nsuo mu sre bñefakyey ma saa onipa no. Nsonsonee a, eda nwomanimni ne asomfo nkaee no ntem te se ñsrane a, adi nnadu nnum, ne nsoroma nkaeeno. Nwomanimfo na edi akomhyefo adee. Akomhyefo anya sikakokoo ne dwete, na emom wagyaa nimdee. Nea obedi saa awunyadee no, nya adepa kese.” (Abu Dawud, Knowledge, 1/3641; Tirmizi Knowledge, 19/2682; Bukhari, Knowledge, 10; Ibn Maja, Mugadima, 17)

“Nyansa ye ogyidini agyapadee a, ayera; bea biara a, obi hu no eyen’asédee kese se ofa.” (Tirmizi, Knowledge, 19/2686)

Wei nti no, ama muslimifoɔ fa nimdee mu nhwehwemu sɛ esom. Islam abakɔsem mu no, nimdee ahoroɔ nyinaa mu bi nni hɔ a, Islam nwomanimfoɔ anni akyire. Wənom bɔɔ mmɔden kese wɔ nhwehwemu ahoroɔ mu. Enam so ama ewi-ase afanaa nyinaa ara redi so mfasoo. Saa nimdefoo yi mu bi na ɛdidisoɔ yi:

Ahmed en-Nahawandi (800ce)

Ibn-i Sina (980-1037)

Ibn-i Rusd (1126-1198)

Ammar bin Ali (xith century)

Ibn-i Haithan (alhazen) (965-1051)

Ali bin Abbas (994)

Ebu'l Kasim ez-Zehravi (963-1013)

Ibn al-Nafis (1210)

Akshemseddin (1389-1459)

6. Islam mu, perepereyo na edikan wɔ suban ne nnepa nyinaa mu.

Perepereyo a, ɛwie pεyɔ wɔ Onyankopɔn afa mu. Onnye biribi wɔ asisie kwan so. N'abodin ne ne din pa no mu baako ne atenteneene (Adil).

Ne saa no nti no, ɔhwehwɛ atenteneene ne perepereyɔ firi yen ho. ɔka no wɔ Koran no mu se:

“O agyidifo! Mo nyina pintin wɔ nokware ne atentenee mu a, εγε adansee de ma Nyame. Se mpo etia mo ankasa, anaa mo awofo anaa busuanni.” (An-nisa, 4:135)

Islam hye muslimfo wɔ nokware die ne atenteneene εwɔ wɔn atamfo asem mu.

“O agyidiefo! Mo nyina pintin ma Nyame, wɔ nokware die mu, na momma ebinom ho tan mmane mo mfiri perepereyɔ ne atentenee ho. Mo mu atentenee na εno na εben nyamesuro...”

(Maida 5:8)

Onyankopɔn somafo tuu yen fo se, abufuo mu o, abotɔeε mu o, ye mu atentenee. ɔhyεε wɔn a, wɔ bekuta saa suban pa yi mu bɔ wɔ akatua pii ho.

Nsonsonε keseε paa da asisie ne nhyesofo anaa wɔn a wɔboa saa amanfo no, εne wɔn a, wɔbu atentenee ne wɔn a, wɔboa atenteneefo ntɛm.

Asem a, Koran no ka nie: **“Mo nntane mo ho, mo ho, agye wɔnom a wɔye asisie ne nhyeso.”** (Al-Bakara, 2:192)

Muslimifo ne wɔnom a, wɔnye muslimifo betumi atena wɔ asomdwoeε mu, deε ehia ara ne se saa nipa no ntiatia afoforɔ fawohodie so. Na se muslimini bi ye nhyeso na ɔtiatia afoforɔ fawohodie so

a, muslimifoā bēko atia no, emfa ho se ɔye muslimini.

Edəm mu asetena mu no, adee a, Islam ani kum ho, na ɛkyerɛ nsonsoneɛ a ɛda ye ne ‘afoforɔ’ ntɛm ne, ‘nsiesie ne perepereyɔ’.

7. Islam ye amansan som

Islam frɛ nnipa ne mmoatia nyinaa ba Nyame nkyen. Obiara wɔ ho kwan se ɔbe ye muslimini, emfa ho ne bea a, wo firi. Islam gye nnipa nyinaa, se ɔman bɛn na wofiri so, kasa bɛn no wo ka, bibini anaa oburoni, ɔbaa anaa barima. Nnipa kuo mmienu na Islam gye tom se ɛwɔ hɔ, agyidifoā ne wɔn a, wɔnnye nie. Efiri se, ɔkɔmhyen i anaa ɔsomafoā biara brɛ so no, nnipa kuo mmienu na ɛwɔ hɔ, wɔnnom a, wɔgye no die, ne wɔnnom a, wɔnye no nni. Efiri ɔkɔmhyen i Muhammed(s) brɛ so bɛ pem enne, nnipa no nyinaa ye ne dəm.

Otumfoā Nyankopɔn adom, n’ahummɔbrɔ ne ne nkwegyeɛ nni hɔ de ma ekuo bi anaa ɔman korope bi.

Se ekɔba saa a, na eñe Onyankopɔn abodin Ahummɔbrɔ ne Adom wura no abɔ abira. ɔkɔmhyen i Muhammed(s) se:

“Wɔnɔm a, wɔ hunu afoforɔ mmɔbɔ no, Onyame nso hunu wɔnɔm nɔ. Eno nti mo nhunu wɔnɔm a,

εωσ asaase so mmɔbɔ, na Wɔn a, εωσ ɔsoro no nso ahunu mo mmɔbɔ. ” (Abu Dawud, Adab 58\4941)

Saa hadis yi nnyina hɔ de ma edəm kuo bi. Anaa muslimifoo nkutoo. Saa hadis yi tu yen nyinnaa fo se, ye nhunu Onyankopɔn abɔdeɛ nyinnaa mmɔbɔ, nipa, mmoa ne mfudeɛ. Asem a, Onyankopɔn ka kyere Okɔmhyen(s) nie:

“(O me somafoɔ!) Ka se: “O adasama! Me ye somafoɔ de ma mo nyinnaa. Onyankopɔn a, ɔye ɔsoro ne asaase so ahenie wura no somafoɔ.” (Al-A'raf, 7:158)

“(O Muhammed!) Y’asoma wo se ahummɔbrɔ de ama abɔdeɛ nyinnaa.” (Al-Anbiya, 21:107)

Wei nti no, Onyankopɔn Somafoɔ(s) anka-sa ankyere arabiafoɔ nko ara na emom ɔsomaan anamsifoɔ kɔɔ “Byzantines” (Romanfoɔ hene nene dom), Ethiopiafoɔ, Misrifoo ɛne ahemfo nkaeɛ a, na wɔnom wɔ ne breso nyinnaa hɔ.

ɔsomafoɔ de Onyame asem na ekɔ maa saa ahemfo yi. (saa nkrataa a, ɔsomafoɔ(s) de kɔmaa ahemfo yi mu bi da so wɔ hɔ a, ebi wɔ Istanbul Topkapi ahemfie, (tete nneema akorabea)

Biom, Islam wɔ hɔ de ma εbre ne bea nyinnaa. Islam amma wɔ bre bi nko ara mu, anaa ɔman korope bi nti. Asem yi ho adanseɛ no bi ne se, enne yi, wo hunu muslimifoo wɔ ewiase amanaman nyinnaa so. Ne titiriw paa ne haji-kɔɔ bre mu. Ewiase nnipa

nyinaa mu bi behyia wɔ kaaba a, εwɔ Saudi Arabia, bom som Onyame baako no. Edom a, ne nseso bi nni wiase baabiara.

Islam wɔ nhyeheyε a, εhyε nnipa ahiadeε nyinaa ma. Nkyeremu ne sε, Islam ka gyidie (εsom) ne abrabɔ bɔ mu, a εmpo ewiase asetena. Honhom ne honamyiedie nyinaa ho hia Islam. Afei nipa asetena mu nhyeheyε. Islam kyerεkyerε nneεma a, edidisɔ yi mu pefee ma anii da hɔ: Nkwa ne owuo, bosom, kɔmhyεni, asoroabɔfo, ɔbonsam, wiase, atemuda, akatua, asotwee, soroaheman ne boronsam gya. Nkyerεkyerεmu a, Islam yε fa saa nneεma a, y'abobɔ din yi ho no, εsom nkaee biara nni hɔ a, atumi adi saa dwuma yi, a εne adwene korɔ anaa εtɔ asomu.

Sεnea asem yi mu nteaseε ani beda hɔ yie no, εbehiā sε yεbε bɔ asem bi so. Koran mmra ne ne nhyeheyε a, muslimifoɔ dɔm kumaa wɔ Islam mfitiasεε, no de bɔɔ bra no, saa mmra ne nhyeheyε korɔ no ara na wɔde dii dwuma wɔ mmre a, Islam som tretre faa ewiase mmeamea pii no. Ahiasem biara a, εfa wɔn gyidie ho, εsom, asetena mu nhyeheyε ne abrabɔ mu mmra nyinaa wɔ saa Koran Kronkron no mu. Ankɔ hia sε, asem bi anaa ɔhaw bi aba a, εho ano yie nni Koran no mu a, εno nti nwoma foforɔ bi be yi saa ɔhaw no ano.

8. Nnipa Nyinaa Ye Pe Wo Islamsom Mu

Islam mu no, dee obi de kyen ne yonko ne nyamesuro ne tenenee. Obi mfa nipa kuo a, owo mu nsene ne yonko, bibini anaa oburoni. Saa ara nso na oman ne kasa a, obi ka ntumi nye nyinasoo se odimu sene ne yonko.

Afei, sika, tumi, ahoofo ne ahooeden nye nyinasoo a, obi de kyen ne yonko. Weinom nyinaa ye adam a, Onyankopon de adam ebinom. Echo aseda na ehia se onipa da Nyame ase na emom enye ahohoahoa ne akesesem.

Adom ne nhirya a, nnipa no bi nsa aka no nsesoo te se nsemisa wo asukuufoo nsorhwae mu. Su-kuuni mfa nsemisa nhoahoa ne ho, na emom nsemisa dodo a, otumi yii ano ne gyinabre a, onyaee na ode hoahoa ne ho.

Ogyidini biara mfa ahodee, gyinabre anaa tumi nhoahoa ne ho. Efiri se onim yie se ewiase ahodee nyinaa ye nsorhwae. Kwanpa a, ofaa sooo de saa adam akyedee yoo adwumapa no, na oredwene daakye akatua ho. Eye mfomsoo paa se obi de ewiase gyinabre a, owo be hoahoa ne ho.

Muslimini nwomanimni bi kaa se:

“Adom akyedee biara a, amfa onipa ammen Onyankopon no ye zhaw kese.” (Abu Hazim)

Okomhyeni Muhammed (s) mpo a, Onyankopon asoma no ama ewiase se ahummabro ne adom, rekyere gyinabre sononko a, Onyame de ama noo no, kaa no mpre pii se: “لَفْخٌ”: “enye ahohoahoa. (Tirmizi, Menakib 1/3616; Darimi, Mukaddime, 8)

Onyankopon anim no, gyidini a, oye ahweyie wo esom nwumadie ho no, di mu sene nea omfa ho. Okomhyeni(s) nsem a, okaa no wo nkradie afutusem mu no bi na ediso yi: “O amanfoo! Mo nyé ahweyie: mo wura Nyame ye koro, mo papa(Adam) ye koro. Mo nyé ahweyie! Arabiani nsene obia onye arabiani. Saa ara nso na obia onye arabiani no nsene arabiani. Onipa tuntum nsene nipa kókó, onipa kókó nso nsene nipa tuntum. Nyamesuro nkutoo ne dee obi de sene ne yonko.” (Ahmed bin Hanbal, v. 411)

9. Islam Bra Esom Mu Nhyesoo

Esan se Onyankopon abo onipa a, wo adwene, na w’akyeré no nea eyé ne nea enye no nti no, ode wón ‘pe’ ama wón a, onhyé wónso. Obiara wo ho kwan se ofiri ne pe mu ye nea ope, na emom nea obeyé biara nso ho akatua dee, obehyia. Dee Koran no ka nie:

“(Me somafoo!) Se eyé wo wura no pe a, obetumi ama asaase so foa nyinaa agye adi (aye agyidifoo). Eno nti wo bëhyé adasama atia wón apedeé se wobegye (nokoré) adi?” (Yunus, 10:99)

“Nea ɔpε no, ɔnye ni, na deε ɔmpε no nso no, ɔmpo.” (Al-Kahf, 18:29)

“Sε mo po (Allah) a, nokware sε ɔnhia mo; nanso ɔkyiri sε ne nkoa bεyi no boniaye. Sε mo yi no aye a, n’ani gye mo ho.” (Az-Zumar, 39:7)

“Nhyesoo nni εsom mu.” (Al-Baqara, 2:256)

Islam nhye obiara mma no meye muslimini. Eno nti nsenkyerenee anye ɔkwan a, Islamsom fa so de frε nipa ma wɔgye Nyame di. Ebre a, Muhammed(s) nkɔmhyε adwuma hyεε aseε no, anhia sε gye sε on-ipa hunu nsenkyerenee ansa na w’agye Onyankopɔn adi. Eno nti Islam ne onipa adwene na ɛdi nkutaho na mom enye ɔhyε so. Koran nkasano ankasa ye nsenkyerene.

Sε ye kenkan nhyehyeε, mmra ne nkyerεkyeremu a, Koran Kronkron no ada no adi a, na εnhia ma onipa sε obisa nsenkyerenee akyiri kwan. Abakɔsem kyere mu sε, Islam atamfo a wɔye atitiriw ho dwiri wɔn wɔ nhyehyeε a, Islam de ato hɔ ama nipa asetena.

10. Islam Aye εsom Mu Dwumadie Mmrεw

Islam fapem baako ne sε, εsom mu mwumadie bi tesε, asɔreyε, akɔmkyene, ‘zakat’, nyinaa no nyε den mma onipa sε ɔbeyε.

Yen Nyankopon a, ṣe ṣe ne ahummobrɔ de ma ne nko a no, aye biribiar a mmremmre ewo som mu ama yen. Koran asem se:

“Okra biara nni hɔ a, Onyankopon asoa no adesoa a, ɛbro ne so.” (Al-Baqara, 2:285)

“Allah hwehwɛ nea ɛyɛ mmrɛ ma mo, na ɔmpɛ se ɔde ɔhaw to mo so.” (Al-Baqara, 2:185)

“(Onyankopon) ayi mo (wɔ nipa mu) na w’amfa ɔhaw biara anto mo so wɔ ɛsom mu.” (Al-Hajj, 22:78)

“Allah pɛ no se ɔgo nneɛma mu ma mo: ɛfiri se wəbɔɔ onipa wɔ mmrew yɛ mu.” (An-Nisa, 4:28)

Onyame somafoo(s) rekyerɛkyere saa fapem (mmrew yɛ) yi mu no, nea ɔkae se:

“Otumfo Nyankopon hye n’abɔfo se: “se m’akoa bi susu bɔnee bi a, mma mo ntwerɛ kɔpem se ɔbedi saa bɔnee no. Na se ɔye bɔnee no nso a, mo ntwerɛ no baako ntia no. Se me nti, ɔsesa n’adwen na w’anyɛ saa bɔnee no a, mo ntwerɛ ma no se w’ayɛ papa.

Se m’akoa bi susu papayo bi a, mo ntwerɛ ma no se w’ayɛ saa papa no. Na se ne nsusuiɛ akyi na ɔkɔ so di saa dwuma die pa no a, mo ntwerɛ ma no mfiri edu kɔpem ahanson.” (Bukhari, Tawhid, 35. MUSLIM, Imam, 203-205)

Asuafoa no baa amanee se, na Onyankopon somafoa ye obi a, n'asem nyee den koraa. Abre biara no, emaa neema ye mmre ma nipa. (Muslim, Hajj, 137)

Mo ma yen mfa mafatoho a, ekyere se Islam ye esom a eyee mmre, no bi mra:

- ✓ Islam mu no, nea onipa wo so tumi na obebu ho aten. Onyame mmisa no nea na onni so tumi anaa echo ahoden.
- ✓ Akyiwadee bi te se, nsanom, adwaman ne nsiho a, Islam abra no, anhyee asee prekope na emom, nkakrankakra kope se, obraa no koraa. Ehyee asee mpempensoo mmiensa kope nnan ansa na w'asi no pi se w'abra!
- ✓ Ansana muslimini beye asore no, gye se w'akuta nsuo ansa. Nanso se ekoba se nsuo ho aye na, na onya bi a, anaa se owo yaree bi a, ekyiri nsuo a, owo ho kwan se ode netee ba tayamam.
- ✓ Islam ama ho kwan se, obi a, oretu kwan wo ho kwan se otete ne 'salaat' so ye no mmienu mmienu. Ebree ne ahokyere nti, Onyame ago asoreye no mu ama akwantufoa.
- ✓ Eeye nhye se muslimini gyina ntentene na oye asore. Se ekoba se biribi nti ontumi nyina nyee asore no a, owo ho kwan se otena ase anaa oda ho, anaa mpo ode n'ani ye nsenkyerenee na oye asore no.

- ✓ Enye masalakyi nko na ye ye asore (salaat) na emom, baabia eho te biara no, yetumi ye asore wɔ ho ma no ye yie. Onyame somafoo(s) no se:

“Onyankopɔn de asaase nyinaa ama me se eho te de ma asoreye Eno nti me dɔm mu agyidifoo wɔ ho kwan se baabia asoreye bre beto wɔn no, wɔtumi ye asore.” (BUKHARI, tayamamm, I)

- ✓ Akɔmkyene bɛtumi aye shaw de ama ayarefɔɔ anaa akwantufoo. Eno nti no, esom no de wɔn apedee ama wɔn, se wɔpɛ a, wɔbetumi agyaε akɔmkyene no na w'ayε no brɛ foforɔ mu.
- ✓ Se ahobanbɔ nni ɛkwan mu ɛfa asomdwoeε ne apoteε ho a, obia ɔrekɔ ye hajj wɔ ho kwan se ɔtwentwɛn so kɔpem se ɛkoo anaa yareε bɛfiri ho.

Awieε no, yɛn Kɔmhyɛni(s) se:

“Ayeyie nyinaa nka Nyankopɔn se w'ayε esom mremre ama yɛn.” (Ahmed ibn Hanbal, VI 167)

11. Islam Ma Nkoranhye Ne Anidasoɔ

Islam hwehwɛ se amanfoɔ bɛnya awerehyemu. Otumfoɔ Nyankopɔn se:

“M’ahummɔbrɔ trɛtrɛ duru ade nyinaa so.”

(Al-A’raf, 7:156)

Anabi Muhammed(s) se:

“Ebœ a, Onyankopon bœ abœdeœ no, œtwerœœ wœ ne nwoma a, œwœ n’ahenwa no so se: “M’ahummbrœ di m’abufuo so.” (Bukhari, Tawheed, 15)

Saa gyidie yi ma muslimini anidasoo ne awerehyemu. Nea eka ho bi a, ema muslimini awerekkyereœ ne, bœnefakyœ, ahummœbrœ, aboterœ, ahotœsoœ ahofama na afei asetena mu anidasoo. Nea ebœto no biara no, esusu yœ no nwanwa esan ne gyidie a, œwœ Nyame mu. Õdwene adwempa fa ne yœnko ho. Muslimini wœ gyidie se, œhaw ne yareœ a ebœto noœ no pepa ne bœne, na afei nso œkorœn ne gynabre wœ honhom mu nti. Wei nom nyinaa boa ma ewiase haw ne abœbreœ so te, na ema asetena yœ mmrœ.

Se muslimini yœ nea œwœ ne tumi ne n’ahooden mu wie a, œde nea aka nyinaa hyœ Nyame nsa, na œde ne ho ato ne so. Eno nti nea ebœto no biara no œnni awerœhoœ pii.

Islam mu, bœnefakyœ ne nsakra pono abue ama abœnefoœ ne boniayœfoœ kœpem se owuo bœfa wœn. Se obi sakra anaa œbœye muslimini ansa na owuo ato no a, na eye tipa de ma no. Nanso esan se owuo nkra na w’aba nti no, œhia paa se onipa yœ ntœm sakra dwane toa Nyankopon ansa na biribiara aka akyiri. Onyankopon se:

“Ka se: O me nkœa a, mo’ayœ bœne atia mo kra! momma moabamu mmu wœ Onyankopon

ahumməbrə ho. Efiri sε, Onyankopɔn na ɔde bɔne nyinaa kyε; ɔyε Bɔnefakyε Wura ne Ahumməbrə. Mo nane mo ho mra mo wura no nkyεn wɔ nsakra mu. Na mo mfa mo ho ma no wɔ ahobraseε mu ansa na dabɔne no aba mo so: sε εnya ba a, ɔgyεs nni hɔ ma mo.” (Az-Zumar, 39:53-54)

Onyankopɔn Somafoɔ(s) no abra sε, yε de bɔne biara a, εbεtø yen biara begyina εnneema bi so; w'ahyε yen sε nea εbεtø yen biara no, yε nsusu papa ma yen ho na yε nwene adwempa. (Bukhari, Tip(medicine), 19)

Islam tu yen fo se yε ntwe yen ho mfiri nsusuiε bɔne a, yεsusu ma amanfoɔ. Na yεnwene adwenpa mfa nipa ho. Koran Kronkron no ka se:

“O agyidifoo! Mo ntwe mo ho mfiri nsusuiε (bɔne) pii ho: efiri sε, nsusuiε pii no ara yε bɔne. Ma mmo ntetetεtε mo ho.” (Hujurat, 49:12)

Nea εka ho bio ne sε, εyε pɔ da muslimifoo tirim sε, εsε sε wɔnya aboterε ne ntoboaseε ma abɔdeeε, Nyame nti.

Esan Nyame ho dɔ nti no, wɔnom wɔ ahumməbrə de ma abɔdeeε biara. Wɔnom hunu no sε, biribiara yε ahwεsodeε ma wɔn a, Onyankopɔn bε bisa wɔn ho asem. Na wɔnom pene nea efiri Nyame hɔ reba biara.

12. Islam Koron Kroye Ne Nkabom

Nyankopon adebo mu no, nnipa nyinaa ye niwaama. Nipa hia nipa. Obiara nni ho a, ne ho so no akwankor. Ne tiawa mu, Onyankopon boø yen se ye mom nténa. Onipa ye mmre, ontumi nye biribiara gyesé onya aboafó. Onyankopon pe no se ye bom som noø, ye bom ye mpontunwuma ne nea ekeka ho.

Okomhyeni (s) se:

“Onyankopon nsa (mmoa) wɔ edəm so. Obia øte ne ho firi dɔm ho no kɔwie wɔ boromsam-gyam.”
(Tirmizi, Fitn, 7/2167)

“Edəm ye ahumməbrɔ, mpaeraemt ye musuo ne ɔhaw.” (Ahmed ibn Hanbal, IV, 278)

Nhyehyeë ne ahyedee a ewo Islam mu boa ma asetena pa ne nkabom. Saa nhyehyeë no bi na edidisoø yi: edəm mu asoreye, fiada nyamefre, akyiriwia ne dwanini afahye, haji kor, zakat tua, aforebo, ayefor, ayarefoø nsra ne nea ekeka ho.

Ewo mu se, nipa dɔm mu asetena dee, enye den ara a, ɔhaw mpa da. Saa ɔhaw ne akasa akasa yi, ano aduro ye aboteré ne boaset. Islam hye wɔn a, wɔtena dɔm mu na wɔfa asodie no bɔ, wɔ akatua keseé ho.

Yen Komhyeni(s) ne nipa ahoroo nyinaa bi dii nsawosoø wɔ ahumməbrɔ ne ɔdɔ mu. Saa nipa yi mu bi taa see n'akoma, yi suban a enye anibie kyere

no, nanso w'ansee obiara akoma da. Abas(r) a, ɔyε Anabi(s) ne wɔfa dii yaw wɔ Anabi(s) haw a, na əkɔ mu no ho, ɛfa dɔm dodoɔ nti. ɔkaa sε:

“Onyame Somafoɔ(s)! Me tumi hunu sε, nipa no pii na ɛhaw. Afei nso wɔnom tu mfuture pii de ha wo, me susu sε anka ma ye nsi ntomadan ma wo na hyia amanfoɔ wɔ hɔ”

Anoyie a, ɔkɔmhyen(i)s de maa no nie:

“Dabida! Kɔpem sε Onyankopɔn bɛto ne nsa afre me no, mɛkɔ so atena wɔn tem. Emfa ho ne sε wɔtiation me nanso, twetwe m'ataadeε na wɔtu mfuture gu me so.” (Darimi Muqaddimah, 14)

ɔkɔmhyen(i)s tuu ne dɔm fo sε:

“Muslimini a, ɔtena dɔm mu na ɔsi abotere wɔ wɔn haw ho no di mu sene nea ɔtwe ne ho firi dɔm mu esan wɔnom haw nti.” (Tirmizi, Kiyamah, 55/2507)

Edɔm asetena nti no, Islam hyε ne dɔm sε, ye nyε adwuma na yen asetena nkɔ yie. Ye nware na ye nwo nkwardaa. Afei ye moa ahiafoɔ. Ye mfa ewiase nhwehwε atemuda asetenapa. Ye nna nokware adi nkyere amanfoɔ. Ye ntu wɔn fo na wɔntwe wɔn ho mfiri bɔnee ho. Ye mɔ agyapadeε ho ban, nkwa ho ban, amanfoɔ animuonyam ho ban. Afei ye nnɔ ye man.

“Nea ɔbeye papa no, behunu so akatua, na nea ɔbeye bɔnee nso no behunu so akatua. Se papa no

ne bɔnee no sua koraa mpo a.” (Zilzila, 99:7-8; Anam, 6:104)

Islam ma onipa bɔ bra a, ani da hɔ, na afei ahwɛhyie paa ara nso wɔ mu.

13. Islam Korɔn Onipa

Abɔdee nyinaa mu no, Islam de gyinabré ne animuonyam sononko ma onipa. Koran kasa se:

“Nokware y’abɔ onipa mmɔee a, esɔ ani na edi mu.” (At-Tin, 95:4)

“Y’ahye Adam mma animuonyam. Y’ama wɔn (deɔ) ede wɔn nam asaase so ne nsuo so: ena wɔn ahiadee nso, y’ama wɔn nnepa ne nea eho te. Afei y’ayɛ wɔn adom sononko asene Y’abɔdeeɛ nkaeɛ pii no ara.” (Al-Isra, 17:70)

Ebre bi a, yede onipa amu (efunu) retwam wɔ ɔsomafoɔ(s) anim no, ɔmaa ne mu so gyinaa ntenten. (Asuafoɔ) no bɔɔ no amanees se, owufoɔ no yε Yehudia ni. Ono nso yii ano se: “*Na ɔnye nipa anaa?*” (Bukhari, Janaiz, 50; Muslim, Janaiz, 81)

Senea yε hunu no, yεn dɔfo ne yεn Komhyeni(s) asore agyina hɔ de anidie rema abɔdee a, (onipa) Onyankopɔn nyaa ntoboasee nwenee noɔ. Crema ewiase ahunu anidie ne obuo sononko a, nipa wɔ, se ɔteasee anaa ɔyε ɔwufɔ.

Ya'la bin Murra(r) kaa sε:

“Me ne Onyankopɔn somafɔɔ akɔ ekoo pii. Efunu biara a, n’ani betwa so no, ɔhye se wɔnsie saa amu no. ɔmmisa se saa amu no yε muslimini anaa ɔnyε muslimini.” (Hakim, I, 526/1374)

Yenhwε senea onipa nkwa ne ne kra ho hia. Anidie sononko a, Osomafoɔ(s) de ma onipa! Koran Kronkron no ahyε sε:

“Se obi kum onipa koro a, ete se w’akum nnipa nyinaa. Agye se akɔba se onipa korɔ no de bɔnefosem ne basabasayɔ reba ɔman no mu. Na obi nso gye onipa baako nkwa a, ete se w’agye nnipa nyinaa nkwa.” (Ma’ida, 5:32)

Wei nti no, εyε akyiwadeε kεse paa sε obi bεdi neho awu, anaa ɔbekum ne yɔnko. Awudifoo wɔ asotweε a, εso paa ara da wɔn anim.

Islam hunu onipa se ɔyε abɔdeε a, ɔwɔ asεdeε ne animuonyam a, εfata noɔ. Islam nwomanimfoɔ nam ɔkwan biara so bɔ onipa faahodie ne n’asεdeε ho ban a, wɔnom nyε mpaepaemu biara. Emfa ho ne εsom a, nipa korɔ no wɔ mu, ɔman korɔ, kasakuo a, ɔfiri mu. Anaa se ɔyε ɔbaa anaa ɔbarima.

OFAA ETCSO II

GYIDIE, ESOM NE ASETENA MU NHYEHYE& NE MMRA (Mu'amalat)

A. ISLAM GYIDIE FAPEM

Islam som mu no, gyidie ahoroɔ nyinaa gyina adiyie so, enye onipa adwene anaa onipa nteasee so. Gyidie koro biara wɔ nyinasoɔ ne nkyeremu wɔ Koran Kronkron no mu. Saa ara nso na hadis ahoroɔ no akasa afa saa gyidie ahoroɔ no ho. Yεbe tumi abɔ saa gyidie ahoroɔ yi tɔfa wɔ saa kwan yi so:

1. Nyame Mu Gyidie (Allah)

Onyankopɔn tease, ɔye korope ɔnni nsesɔɔ wɔ n'abɔdee mu. Enna abɔdee biara nso nse no. Onnan obiara anaa abɔdee bi. Ono ankasa de ne ho tease.

- ✓ Oboro so se ye wo no, anaa ɔwo obi. Oboro so se ɔye obi papa anaa obi ba. Bea bi ntumi nye no, na saa ara na ebre ntumi no. Onim biribi-ara, ɔte biribiara na ɔhunu biribiara.

- ✓ Ḷnim adee biara a, eko asaase no mu, ene adee biara a, efiri mu ba; nea efiri soro ba ne nea eforo kɔ soro nyinaa. Ḷne Ahummɔbrɔ mu adom wura. Ḷye bɔnefakyε Wura. Boniayefoɔ no se, “atemuð biara nni hɔ”: ka se, “dabida! Nokore se – me dɔ me Nyame – se εbabø mo so; (Onyankopɔn) a, Ḷnim nea ewɔ nsumayε mu a, biribiara nsuma no, wɔ ɔsoro anaa asaase so, ade ketekete a, aniwa nhunu anaa dee εsoa sene saa, nsuma no. Ne nyinaa wɔ nwoma mu. Na ɔnam so betua wɔn a, w'agye adie na wɔdi tenenee nwuma so ka. Wɔn akatua ne bɔnefakyε ne nnepa. (Saba, 34:2-4)
- ✓ “Onyankopɔn nim adee biara a, ewɔ awodee mu. Nna dodoɔ a, esoteε, anaa nna dodoɔ a, εboro so. Ade koro biara da n’anim wɔ nyehyeε mu. Se mo mu bi da wɔn nsɛm adi a, Ḷnim, saa ara nso na se mo de suma a, Ḷnim. Se esum kabii na obi asuma anaa adekyεε mu na ɔnam a, ne nyinaa Ḷnim. Se wo ka wo nsɛm ma no pue a, εmfa ho: efiri se Ḷnim asumasɛm ne nea ahinta nyinaa ara.” (Ar-Ra’d, 13:8-10; Ta-Ha, 20:7; Al-Qasas, 28:69; Sajda, 32:6; Hud, 11:5)

Onyankopɔn nimdee nyinaa akyi no, ɔsan nso wɔ tumi a, enni awieε. Anka εnte saa a, anka εnyε ene neεma akεseε-akεseε a, εye nwanwa mmorosɔɔ atwa yεn ho ahyia a, yε hunu yi. Afei nso no, se anka εnyε saa tumi yi a, εbe yε dεn na abɔdeε yi nyinaa

anya wən ahiaðeə atena hə bəpem mmrə tenten? Sei na Otumfoə Nyankopən da ne ho adi kyere yən:

- ✓ “Əno na əsoro ne asaase mməeə mfitiaseə firi no: se əsusu biribi a, deə əka ne se: “Enye hə, na ayə.” (Baqara, 2:117)
- ✓ “Na mo mməeə anaa mo wusəree nyinaa te se əkra korope, Onyankopən na əteə na əhunu ade nyinaa.” (Luqman, 31:28)
- ✓ “Na atemuda no beba te se anibə-pre, anaa ebeyə ntəm asene saa. Efiri se Əwə ade nyinaa so tumi.” (An-Nahl, 16:77)

Otumfoə Nyankopən wə nkwa ne əpə a, enni awieə. Nea əpə na əyə. Əkasa nanso ənhia ənee anaa biribia, əbe keka abom ansa na ayə kasa. Əde ne nwoma nam asomafoə so de ma adasama.

Otumfoə Nyankopən ne Əbəadeə a, ənni hokafoə. Əne nea w'abə abədeə, na əyə abədeə so hwəsofəo, na Əma wənom tena nkwa mu. Əno nso na əkum wən. Na əno korə no nso na əbe sane anyane wən afiri awufoə mu bio. Əhyehyə asetenapa de ma ne nkoa ateneneefoə, na əhyehyə asotweə de twən abənefoə. Əno Nyankopən na əwə din pa ne abodin ahoroo a, sintə biara nni mu.

2. Asoroabɔfo Mu Gyidie

Asoroabɔfo ye abɔdees bi a, wɔn ho ye fe. Onyankopɔn de nhyerenee na εbɔɔ wɔn, ansa na ɔrebo onipa. Asoroabɔfo nyɛ mmaa anaa mmari-ma. Wənom ye asotie ma Nyankopɔn abrebiara a, asooðen nni wɔn afa. Onyame kasa kyere wɔn ma wənom nso ye nea ɔhyɛ wɔn pεrεεrε.

Asoroabɔfo nni apεdees ne ahiadee te se, adi-die, ɔnom, nna, ɔbre anaa aniha. Honam akɔnnɔ nni wɔn mu, εno nti wənye bɔne ne mfomsoɔ. Wɔn ho ye hare na wənom wɔ ahooðen sononko. Onyame tumi mu, wɔ tumi dane abɔdees biara. Wənom nnim nsumayεmu asem gye nea Onyankopɔn ayi akyere wɔn. Wənom nimdee nyinaa kɔpem dee Onyankopɔn akyere wɔn. (Baqara 2:30-34)

JINNI

Jinnifoɔ anaa mmoatia ye abɔdees bi a, yεmfα y'ani kann nhunu wɔn. Wənom te se nipa ara, wənom wɔ adwene ne ɔpε. Eyε nhye ma wɔn se wɔdi Onyankopɔn mmra so. Jinnifoɔ gu ahoroo mmienu, agyidiefoɔ ne aboniayεfoɔ. Wɔn mu baako ne ɔbonsam.

3. Adiyisɛm Nwoma Mu Gyidie

Otumfoɔ Nyankopɔn nam adiyisem so kasa kyere asomafoɔ. Na ɔma wɔn nwoma a, ekasa fa

mmra ahodoɔ̄ wɔ̄ gyidie ho, esom, suban ne dee efa wiase asetena ho. Yε wɔ̄ nwoma a, Onyame de maa Abraham(s), Al-Suhuf. Moses(s) nso dee ne Torah (apam dada), Nwom, Apam foforɔ̄ ne Koran nyinaa yε adiyisem. (Baqara 2:85)

4. Akɔ̄mhyɛfɔ̄ Ne Asomafoɔ̄ Mu Gyidie

Okɔ̄mhyeni a, ɔdikan ne Adam(s), ena nea etwatoɔ̄ nso ne Okɔ̄mhyeni Muhammad(s). Wɔ̄nom mmienu ntem no, akɔ̄mhyɛfɔ̄ pii na εbaεε. Ebinom wɔ̄ hɔ̄ a, y'ate wɔ̄n ho asem, ebinom nso dee, yε nnim biribiara fa wɔ̄n ho.

Islam gyidie mu no, yε nyε mpaepaemu wɔ̄ akɔ̄mhyɛfɔ̄ no ntem. Yε gye wɔ̄nom nyinaa di. Akɔ̄mhyɛfɔ̄ yε nokwafoɔ̄, anyansafoɔ̄ ne abadwenmafoɔ̄. Wɔ̄nom de nokwaredie na εbɔ̄ som ho dawuro. Otumfoɔ̄ Nyankopɔ̄n bɔ̄ wɔ̄nho ban firii bɔ̄ne ho. Eno akyi no, wɔ̄maa wɔ̄n nsenkyerenee a, edi wɔ̄n ho adansee.

5. Atemuda Gyidie

Eda a, etwatoɔ̄ no bεba a, akyinnyee biara nni ho. Eno ne ewiase awieε, ena eno nso ne daakye asetena (atemuda) mfitiasee. Nnipa (awufoɔ̄) besore afiri awufoɔ̄ mu akɔ̄gye wɔ̄n akatua, se εyε papa

anaa bɔne a, obiara yeeε. Eno na agyidifoo bækɔ ɔsoroaheman mu, na abɔnefoo nso akɔ amanehunu gyam. Ye sre Onyankopɔn se ɔntwitwa nye yen.

Agyidiefoo a, wənom yee bɔne no bε nya asot-wee a, εfata wɔn bɔne ansa na w'akɔ ɔsoroaheman mu. Ebetumi aba se Onyankopɔn de wɔn bɔne bækye wɔn a, ɔntwe wɔn aso.

6. Nkrabea Mu Gyidie

Onyankopɔn nim nea ne nkɔa yε biara. Na nea εfa n'abɔdee nkaεε ho biara nso no ɔnim. Nea atwam anaa nea εrebεba. ɔnim biribiara ansa na asi. Senea ebinom nteaseε yε wɔn sε, onipa nni ɔpε, na dee ɔbeyε biara no, y'ahyehyε dada. Saa asem yi nyε nokware. Enyε Onyankopɔn na w'ahyehyε abɔdee nwumadie ama wɔn. Nteaseε a, εwɔ mu ne sε, ɔno Nyankopɔn nim nea εbesi ne nea abɔdee no bεyε ansa na saa dwumadie no aba so. Se εkɔba se Onyankopɔn a, w'abɔ ade nyinaa no nnim neε εbesi wɔ wɔn asetena mu a, εneε na anka sintɔ wɔ ne nimdeε mu.

Adasama wɔ ɔpε ne fawohodie a, nea wɔnom pε na wɔyε a, ɔhyε biara nni wɔn so. ɔsan se Nyankopɔn nim nea εbesie nti no, w'atwerε nea εbesi nyinaa.

Abɔdeεmu-hwehwefoo tumi ka se owia bækɔ esum mu εda sei ne εbre sei, na ayε hɔ saa ara pε. Eno nkyerε se wɔnom na ahyε owia no. Saa ara na

Onyame a, ne nimdees nni awiees no nim nea ebesi nyinaa na w'atwere, na ebre no so a, w'ama kwan ama ayé hó, anaa ope a, obe si ho kwan.

Onipa pë faahodie, Nyame nso de ne pë ama no. Ewo mu se Nyame ma ho kwan ma onipa ye nea ope, nanso n'ani gye nwumapa ne tenenee ho ena otan nwuma bøne ne bøne.

B. ESON AHOROO NE ADESUA A, MU CWÉ

Ebe pem saa bre yi, y'akyerë-kyere Onyankopon te a, òteasee ne n'abodin ahoroó mu. Okwan a, w'afa so abø onipa ama no gyinabre sononko wø abødees nyinaa mu. Nea ebe hia onipa, nea ebe ma no ahotø ne anigyees nyinaa no Onyankopon aye ama no. Enti obi be susu se, saa adom bebrebe yi nyinaa akyi no, Òboadees biara nni hó? Ebeye den na onipa ne aboa aye pë. Enti onipa baa wiase se adidie, ònom awareeë ne awoó nko ara nti? Yë di saa dwumadie yia, na y'awuwu na asa, wei ne adwene kó anaa? Dabida! Botaeë bi wø hø nti na Onyankopon bøø yen. Óka no wø Koran kronkron no mu se: “**Enye hwee nti na Me bøø jinni ne nnipa, na emom se wøbe som me nti.**” (Adh-Dhriyat 51:56)

“**Na som wo wura no kosi se nokware kann no be ba wo so (owuo).**” (Al-Hijr 15:99)

Esom kyere se, onipa bεhyε ne dwumadie ma, a εkyerε se ɔyε somfo, ɔsetie ne ahofama. Se yεkyerε mu akɔ akyiri a, dee yεbεka ne se esom kyere adasama nwumadie, wɔnom nsem, adwene ne atenka nyinnaa bεyε se Onyame nti. Anaa se wɔn asetena nyinnaa bεyε dee Onyankopɔn ani gye ho.

Esom yε ayεyie ne naasee a, onipa de ma ne wura Nyame ɛfa adom akyεdee ahorɔɔ a, ɔde ama noɔ ho.

Nokware nie, esom nyinnaa a, onipa resom yε ɔno ankasa mfasoɔ. Efiri se, esom yi onipa firi ewiase nkekaawa ne emu nkoasom mu. Esom ma onipa gyinabré so sene sebe mmoa gyinabré so.

Weinom nyinnaa akyiri no, esom nyε mfasoɔ de ma honhom nko, esan nso wɔ mfasoɔ de ma apoteε. Wei na erekyerε se, Islamsom wie pεyɔ wɔ onipa asetena mu dwumadie biara ho. Ewɔ mu se esom wɔ daakyε ɔsoro akatua dee, nanso esan nso wɔ mfasoɔ pii wɔ ewiase asetena mu. Saa mfasoɔ yi mu bi wɔ hɔ a, nipa te aseε, nanso dodoɔ no ara na nipa ntumi nhunnuie. Enyε ewiase mfasoɔ nti na yeresom Onyankopɔn, na εmom yesom se Onyame nkoa a, esom yε nhye wɔ yen so.

Nkoranhye nti no, yεbεka ewiase mfasoɔ a, ewɔ esom mu no bi kakra.

1. Asoreye (salaat) ne adesua a, εωμ mu

Asoreye (salaat) hye aseε wɔ brε a, yεbe kase Allaahu akbar (takbeer). Aseε ne “Onyame yε kεse.” Ena salaam anaa nkyea, yε n’awieε. Nneεε ne nsεm a, yεka:

Ansa na nnipa bεyε asore, anaa ɔbe kenkan Koran, ne Kaaba ho asoreyɔ no, Onyankopɔn ahye se wɔnkuta nsuo. Afei wɔnte wɔn ntaadeε ne bea a, wɔbεgyina ayε asore no. Se yehwe nsukuta ne adware kronkron ho aseε a, yetumi hunu ahonidie ho hia a, ehia Islam. Honhom mu ahoteε akyiri no, Islam hye onipa, sεdeε ɔbedi ne ho ni. Eno nti no Islamsom nwoma akesee akesee dodoɔ no ara de ahonidie na εhyε wɔnsem ase. Mfasoo a, εωμ asoreye so no bi ne se, ema onipa di ne ho ni wɔ n’asetena mu.

Nea edi hɔ biom ne se, asoreye ma onipa twe ne ho firi bɔne ho. Ebɔ ɔgyidini ho ban firi ewiase nkekaawa ho. (Al-Ankabut, 29:45)

Mprenum asoreye ma ho kwan ma onipa kae ne wura Nyankopɔn mprenum dakoro. Esi akɔnnɔ ne akomapedee ho kwan, na ama onipa aye tenenee nwuma. Asoreye rekaekae onipa daakye asetena no, na εreyε ne wiase asetena nso yie. Efiri se honam akɔnnɔ ne akomapedee na εde ɔshaw ne amaneε brε onipa.

Asoreye ma onipa hunu kann se, Onyankopɔn tease na ɔdi wiase so. Mprenum asoreye yi onipa firi

aniha ne asetena mu mfonoyε mu. Nkyeremu ne sε, sε onipa te adwuma korɔ ho saa damu no nyinaa a, εma mfonoyε ba. Asɔreyε ma no twe ne ho kakra anaa ɔnya ahomegyee brε tiawa wɔ adwumayε mu. Ewiase adwendwen ne kɔdaana yε yareε kεsε a, ano aduro ne sε onipa bεyi n'adwene afiri ewiase ne emu neεma so de n'adwene akɔ Nyame so. Sε onipa bɔ ne mu ase de n'anim butu fɔm ma ne wura Nyame a, ɔnya atenka sononko a, εyε honhom mu anigyeε ne ahosepe.

Owura bi a, ne din de Matt Salesman a, na anka ɔyε okristoni asem patre kani, kaa asem bi sε: “Asɔreyε (salaat) mu no, me nya asomdwoeε ne atenka sononko a, eso bi nni hɔ, enkanka Fiada asɔreyε mu! Bea a, me nya asomdwoeε ma me kra ne nyamedan (maslakyi) mu.” (Ahmet Böken-Ayhan Eryiğit, Yeni Hayatlar (new line), 1, 49)

Owura bi nso a, ɔbεyεε muslimini a, ne din de Professor Timothy Gianotti a, ɔwɔ Toronto York suapon mu, se: “Ebε a, me de m’anim bεbutu fɔm no, εyε me sε nea m’akyere asomdwoeε no. Me nya atenka sε m’anya ahobanbɔ. Ase me wɔ asomdwoeε asaase so. Ebε a, m’anim butufɔm no, εyε me sε nea m’afiri akyirikyiri abεduru fie. Me nya atenka sε m’aduru me Nyankopɔn nkyen. Kakraa bi a, metumi aka afa asɔreyε ho ne sε, asɔreyε ma asomdwoeε ne akomatɔyam.” (Ahmet Böken – New Lives)

Asoreye ye honhom mu aduane de ma akra. Na enye eno nko, esan nso ma honhom ne apoteε. Ebre a, gyidini bo ne mu ase, sore de n'anim butu fɔm na w'atena ne nanso nyinaa no, ma ntini ne nnompe no nya ahoden sononko. Asoreye ma onipa ye ahweyie ne ahodasoo wɔ ebre ho. Salaat mprenum no ma onipa hyehye ne nwumadie nyinaa pεpεερε.

Muslimifoɔ bεtumi ayε asore ankorankorε wɔ babiara dee, nanso Islam hyε wɔn nkoranε sεdeε wɔbεbom ayε asore. Efiri se nkabom asoreye yi mpaepaemu a, enam kasa bi a obi ka, bea a, obi firi, ginyinabre bi a, obi wɔ, ne obi ahusuo nti no firi hɔ.

Nkabom asoreye de koroye ɔdɔ ne tumi ba. Na afei nso no, ema yetumi boaboa yenho yenho wɔ kwanuasa so. Wei ne ye dɔm (ummah) no. Esom a, adefoɔ boa ahiafoɔ. Ntotosoo dudu a, yεkyε de ma ahiafoɔ no, ma obiara nya atenka papa. ɔnuadɔ ne koroye na εbe ba saa amanfoɔ no so. Na wɔnom nya ɔdɔ ma esom no.

Mprenum asoreye nye adwuma a, eye den de ma nipa. Nnɔnhwere aduonu nnan mu no, emu sima aduonu nnan (24) pe na ɔgyidini de ben ne wura. Wei nso na ede akatua kesee bre onipa. Na eye mre de ma adasama se wɔbεye.

2. Akomkyene Ne Emu Adesua

Akomkyene ye som wɔ Islam mu. Ene se, muslimini begyae adidie, ɔnom ne barima ne ɔbaa nhiamudie, firi ahomakyē kɔpem se owia bɛtɔ. Saa dwumadie yi ye afe-afe dwumadie. Eba so wɔ Islam bosome Ramadam mu, nna aduonu nkron anaa nnaduasa.

Ntetee a, agyidifoo nya no wɔ akomkyene mu no bi ne, abotere, ahohyesoo, ena afei, se onipa bɛtwe ne ho afiri honam akɔnnɔ ho. Akomkyene bɔ onipa animuonyam ho ban sɛdɛe ɔnnye akoa mma adidie, ɔnom ne mpaso nna. Wɔnom a, wɔye akomkyene no tumi nya suban bi te se, akokoɔduru, nketesie, boasetɔ na afei dee wɔbɛnya biara sɔ wɔn ani. Ekɔm ne sukɔm a, eðe onipa wɔ akomkyene mu no, ma ye hunu adom kese a, ewɔ aduane ne nsuo ho.

Akomkyene boa yɛn ma ye yi Onyankopɔn ayɛ, da no ase. Afei, ye nya ahummɔbrɔ ne ɔdɔ de ma ne nkɔa. Ntɔkwa, ahoɔyaa, anibre ne akasakasa ano aduro ne akyiriwia! Akyiriwia brɛ mu na yehunu saa suban yi paa. Muslimini tumi hye ne ho so wɔ saa nneɛma yi nyinna ho.

Enye nwanwa se Otumfoɔ Nyankopɔn yɛɛ akyiriwia nhye de maa kaanefoo no nso esan mfaso kese a, ewɔ mu. Otumfoɔ Nyankopɔn asem ye adansee, ɔse: “**O agyidifoo! Akyiriwia ayɛ nhye de ama mo senea εyɛɛ nhye de maa wɔnom a, edii mo**

kan no, senea mo banya nyamesuro...” (Al-Baqara, 2:183-184)

Ansa na akyiriwia be ye mfasoo wɔ honhom mu no, εhia se kyiriwiani betwe ne ho afiri ntorɔ, nkɔnkɔnsa, nsekuro, nankokomtwa, nsedie, nuabro, ntɔkwa ne suban bɔnee nkaeε nyinaa ho. Okɔmhyen i (s) tuu kyiriwiani fo se, ɔnhye ne ho so wɔ brɛ a, obi bεhye no abufuo. Na wei namso bema kyiriwiani akɔmkyene no awie pεyɔ.

Akyiriwia botaeε no bi ne se onipa bεte apɔ na mfasoo pii nam ne so aba. Ye tumi hunu saa ginyinabre yi wɔ nnua suban mu. Se eduru ɔpe brɛ a, nnua po wɔn haban nyinaa, na wɔntwe nsuo na wɔ mfa bosuo mpo mfefe ahaban. Se ɔpebre twa mu a, saa nnua yi fefe nhaban yi nhwiren na ahye aseε aso aba mmrosoo. Mfidie te se kaa, adupre ne mfidie akεseε akεseε nyinaa mpo hia ahomegyee kakra na anya ahooðen foforɔ de aye adwuma.

Apomuden asoeε kyere se, akɔmkyene a, ennuru nnaduasa no nni mfasoo pii, na saa nso na nea εboro nnaduanan nso nni mfaso kεse. Nea mfasoo wɔ mu paa ne nea εwɔ mmienu yi ntεm, ne titiriw se onipa begyae adidie ne ɔnom kakra. Nne mmre yi mu no ɔkwan foforɔ a, adɔkotafoɔ a, εwɔ amanone faso sa yareε no ne se, wɔnom twa nna tiawa anaa nea εdɔoso de ma ayarefɔɔ ma wɔde ye akɔmkyene. Nkanka koankorɔ yareε. Biom, akɔmkyene ma apɔteε

wɔ adwene ne honhom mu, εma nkanyae kese pa ara.

Yεnhunu sε, εnyε akyiriwia botaeε ne sε nipa-
dua no bεkɔ ahokyere mu. εno nti na ɔkɔmhyεni Mu-
hammed (s) tuu yεnfo sε yεnsore ahomakye nidi no.
Wei bεma nipa-
dua no ahoɔden na akɔmkyene no nso
ayε mre. Nea ɔkaεε bio ne sε, ye mpe ntem nom nsuo
brε a, owia no bεkɔ sum mu anaase εbre no beso no.

Wei ma yε hunu sε, akyiriwia botaeε nyinaa ne sε
yεbεhyε y'asodie a, εda yεnso sε Nyame nnɔnkɔfɔ
ma. Afei nso yεbetumi ahyε yεn akomapedee so. Wei
bεma y'anya nyamesuro na ama yεso aba mfaso
ama dɔm ne y'ankasa yε ho.

3. Ahiafɔɔ Toɔ (Zakat) Ne Emu Adesua

Ntetesoɔ dudu yε etoɔ bi a, asikafoɔ ne adefoɔ
yi ma ahiafɔɔ a, εyε nhye. Saa toɔ yi yε nhye de ma
wɔn a, wɔn sika ne ahodeε aduru mpεnpensoɔ bi.
Na dodoɔ a, εyε nhye sε wɔtua yε (2. 5%), ɔha mu
nkyemu mmieno ne akyiri pɔ nnum pe.

Wɔnom a, wɔfata sε wɔnsa ka saa sika yi bi na
edidisɔɔ yi: ahiafɔɔ, wɔn a w'akɔ ahokyere mu, wɔn
a wɔgyegye saa toɔ no, wɔnom a aba εsom no mu
foforɔ, wɔnom a wɔwɔ nkoayεmu, akwantufɔɔ ne
wɔnom a wɔdi aperapereε wɔ nyamekwanso. (Tawba,
9:60)

Ahiafoco-too (zakat) bo edom asetena ho ban firi anibere ne pesemenkomenya ho. Ebø adefoco ho ban firi adufudepe ne, atirimuoden ho. Ena ebø ahiafoco ho ban firi anibere ne atan ho. Zakat yi mpaepaemu firi asikafoco ne ahiafoco ntam. Zakat ye okwan baako a, Islam fa so yi ohia firi nipa asetena mu, na afei ebø ohaw a, enam ohia so ba.

Ebre bi Caliph Omar bin Abdulaziz somaa ne panin a, oda zakat ano, ko abibirem se onko kyekye zakat ma ahiafoco. Anwawasem ne se, wønom kyinkyiniie nanso wønom anya ahifoco amma wønom annye zakat no. Eno nti wøsan de ne nyinaa san ba Madina.

Enti dee Omar bin Abdulaziz yee ne se, oda saa sika no kötötoco nkoa na omaa won fawohodie.

Zakat de odo ba asetena mu, ema nipa ye koro. Zakat ye nsamsoco a, eda ahiafoco ne asikafoco ntam. Wei nti no, Okomhyeni(s) kaa se:

“*Zakat ye nsamsoco wo Islam mu*” (Beyhaki, Suab, 111, 20, 195)

Hadis foforø mu no, dee Anabi(s) kae se:

“Zakat ye nsamsoco a, eda osoroaheman ne børonsamgya ntam, nea otua zakat no fa saa nsamsoco yi so ko osoroaheman mu.” (Abdulrazak, Musannef, IV, 108)

Mfasoco a, wønom a, wøgye zakat no nya no nuru won a, wøtua no dee. Zakat asekyere na edidi

soo yi, ahotee, dodo, mfasoo ne ahonidie. Nokore ne se, zakat te obi a, otua no ho firi honhom mu nyarewa ne bonee ahodo bi ho. Zakat ete sika ne ahodee ho na ema ahonyadee dooso ara. (At-Tawba, 9:103; Saba, 34:39)

Zakat kyere ayeyie ne nnaasee a, ɔdefoo no de rema Onyankopon wo saa adam no ho. Otumfo Nyankopon se, se yeda no ase a, dodo na ɔde beka yen ho, na emom, se ye yi no boniaye a, asotwee a, ebeba yen so no ano be ye den. (Ibrahim, 14:7)

Se adefoo ne asikafoo antua zakat a, nhyira ne mfasoo no nyinaa dane ɔhaw tia ɔdefoo no ne edom no nyinaa.

Onyankopon Somafo(s) kaa no bre bi se, ebre a, amanfo besusu se zakat ye adesoa na w'antua no, musuo na ebeba amanfo so. (Tirmizi, Fiten, 38/2210, 2211)

Anabi(s) se: “Oman a, emu adefoo ntua zakat no, asotwee a eba wənso ne se, nsuo ho beye den ama wən. Na se wənom nni ayenmoa dee a, enee na nsuo begyae to kora.” (Ibn Maja, Fiten, 22; Hakim, IV, 583/8623)

4. Hajjikorø Ne Emu Adesua

Makka amantuo (hajj) ye som wo Islam mu. Eye nhye de ma muslimifoo a, wo wo eho tumi se wətu saa akwantuo yi. Saa tumi a, yede tu saa kwan yi ne

sika ne apotee. Saa amantuo yi, mpeen korope na eye nhye wɔ nkwanne nyinaa mu. Na ewɔ nna dodoɔ a, saa amantufoɔ yi de kɔsra kaaba a, ewɔ Makka no.

Dwumadie a, wɔnom kɔdi no ye mpaebɔ, Onyame nkaekae ne salaat. Anamɔn biara a, wɔnom tu no ye nkaekae nko ara, ne ɔdɔ a, wɔnom nya de ma Nyankopɔn. Afei nso wɔnom sua suban bi te se, ahobrasee, abotere, ahofama, nokwarede, ɛbre ho ahwεyie ne atemuda ho nkaekae. Biom, wɔnom bεyi adwenbɔne ne abɔdee ho nsusuiε bɔne afiri wɔn tirim.

Hajjikorɔ dane ɔgyidini adwene firi wiase de kɔ honhom afa mu. Saa ɔsom yi da suban binom adi wɔ ɔgyidini mu: ahummɔbrɔ tema, ne ɔdɔ. Kɔpem se, ahayɔ anaa ababan mpo no, εnse se agyidifoɔ te twene. Ne tiawa mu no, abɔdee biara nnya ɔhaw mfiri amantufoɔ yi hɔ.

Muslimini biara a, ɔbekɔ hajji no nya honhom mu koroye atenka. Efiri se ɔne anuanom agyidifoɔ ahyia wɔ bea korɔ ne bre korɔ mu. Ehɔ no, neema a, ɛdidisoɔ yi nni gyinabre, ɔman a, obi firi so, kasa a obi ka, ahofadee, ahosuo (tuntum anaa kɔkɔɔ). Nea esi weinom nyinaa anan mu ne Islam nuadɔ. Osikani o, ohiani o, nwoma-nimni, nea ɔnnim, ɔhene anaa akoaa nni hɔ.

Saa nnipa yi nyinaa ye pe wɔ Onyankopɔn anim. Wɔnom nyinaa fira ntomakorɔ, wɔ bea korɔ. Anuanom agyidifoɔ tietie wɔn ho wɔn ho haw ne

ahokyere a, wənom wə mu. Na wənom to anuanom a, εwə akyirikyiri nkra.

Sε ye hwe nsem tiawa a, εfa ɔsom a, εwə Islam mu a, ye hunu pefee se Islamsom ye abrabə. Enye dakoro bi wə nnawətwe bi mu adwuma. Eyε dwumadie a, εhyε aseε firi awoə mu kəsi owuo mu, ne owuo akyiri mpo. Nwomanimni a, wəbeyεe muslimini, Timothy Gianitti a, ɔwə Toronto York suapon mu kaa sε: “Ebre a, me hwehwεε mu yii Islamsom no, me hunuu sε, Islamsom botaeε ne se əbedane asaase so nyinaa ayε no nyamesom bea. Nkyeremu ne sε, asetena mu nwuma akyiri no, εho nhia se onipa twe ne ho firi nipa mu kəhyε kokoam baabi se əresom Nyame. Mfatoho ne asoreyə (salaat), ɔkwan a, wəfa so yə no ye mmrew ma obiara. Emə ho kwan ma obiara tumi kaekae Onyankopən wə brə biara mu.” (Ahmet Böken-Ayhan Eryigit, Yeni Hayatlar (new lives), 1, 15-16)

C. NNEEMA A, ISLAM ABRA NE ɔHAWA, Wε MU

Otumfoo Nyankopən ama yen ho kwan wə Koran mu, se yeni nnepa a, εhotεε. Na ɔka wənom a, wəbra saa nnepa yi anim. Onyankopən san kyere mu se, nneema a, w'abra biara wə ɔhaw de ma yen. Na dee εye mfasoo de ma yen dee w'ama ho kwan. Čse:

“Ka se: nneema a, me wura abra ne: amumuyodee, nea ada adi ne nea asuma; bone ne se mobebo nokware ne adwen...” (Al-Araf, 7:33)

Bone ne mmrato te se awuduro, ede nipa kɔ ɔseee mu, honhom ne honam afa mu. Nanso ɔbonsam ne honam (ɔkra) siesie bone ma no ye fe, na ayε de ama onipa. Wənom a, wəma wən ho kwan ma saa naadaa yi fa wən nnəmum no, kɔ ɔseee mu wə honhom ne honam afa mu nyinaa.

Nneema pii na Onyankopɔn ama ho kwan. Nea w'abra yen ye kakraa bi. Nea εye nwanwa ne se, akyiwadee kakraa bi a, Onyame abra no ne nea Adam nana pe.

1. Nsiho

Anisoo no, nsiho a, εye mfasoo da sika (dwetire) sooo a, sikawura ante mfifire biara na ɔnyaeε no, ye tipa ne kwantiawa a, ye fa so de pe sika. Nanso nokware paa ne se, εye ɔkwan a, ebi fa so de sisi mmɔbrɔwafo a, w'akɔ ahokyere mu.

Ne saa no nti no, εye asisie kese paa tia Onyankopɔn nko. Eye suban bone a, etia nyamesom ne adasa yiedie. Ema asikafoo kɔ so dɔre, na ahiafoo nso kɔ so ye mmɔbɔ. Biom, ema adefoo kɔ so nya tumi sisi ahiafoo.

Wei nyinaa akyiri no, bɔnee a, εwɔ nsiho ne sε, εma neεma boɔ kɔ soro, atirimuɔden, ayamuɔnwono, ɔtan, pesemenko-menya ne adufudepe.

Nsiho de aniha ba. Wənom a, wədi nsiho dwa no, wɔnyε adwuma, afei wənom mfa wɔn sika nyε adwuma na εde mfasoɔ abre amanfoɔ.

Saa mpenpensifoɔ yi kyiri se wode wɔn sika bɛwura nwuma bi mu te sε, kuadwuma, dwadie ne nea εkeka ho. Nea wənom nim ara ne sε, ‘fa sika pε sika’ εno nso na εde ɔshaw brε adasama. Efiri se εmma asetena mu ntu mpɔn.

Se yekɔ Koran kronkron no mu a, y’atwεre wɔ mu sε, Onyankopɔn ne ne somafoɔ asuae ɔkoo wɔ wənom a, wədi nsiho dwa no so. (Baqara, 2:278, 279)

Otumfoɔ Nyankopɔn ka no wɔ bea foforɔ wɔ Koran mu sε: “**Wənom a, wədi nsiho no nsəsɔɔ wɔ atemuda bεye te sε obia abonsamfoɔ (mmoatia) abɔ no dam.**” (Al-Baqara, 2:275)

Sikabɔne paa wɔ ɔkɔmhyeni(s) anim no, ne nsiho. Na ɔpεsε ɔbɔ ne dɔm ho ban firi saa musuo yi ho nti no, ɔdomee wənom a, nsiho fa wɔn ho nyinaa. Wənom a, wɔgye nsiho anaa εnam wənso ma amanfoɔ gye nsiho, atwεrfoɔ ne adansefɔɔ anaa wɔn a, wədii agyinamu, nyinaa no, Nyame somafoɔ adome wənom. ɔkyereε mu sε, saa nnipa yi nyinaa bɔnee ye pε. (Muslim, Musakat, 105-106)

Anabi(s) nnomnee yi kyere pefee se, nsiho nni gyinabre wɔ Islam mu. Afei nso, ɔkwan biara a, εnamso de nsiho ba no, w'abra. Nsiho ye bɔne bi a, εsom nyinaa bra. Efiri se nsiho musuo da adi pefee a, εnsumaeε. Koran kyere se, Onyankopɔn braa nsiho maa Yahudiafoɔ (jews). (An-Nisa, 4:160-161)

Mma obi nsusu se nne mre yi mu εye den se wɔbe bra nsiho. Akwanya wɔ hɔ se ye be tumi ayi nsiho afiri yen dwadie mu. Aman binom atumi ayi nsiho afiri wɔn dwadie mu. Ewɔ mu se Islam abra nsiho deε, nanso ema ho kwan se amanfoɔ anaa akuokuo bɛka wɔn ho abom adi dwa, apε mfasoo. Sika a, ankorenkore bɛka abom de adi dwuma apε mfasoo no ye adeε a, Islam hye nkurane wɔ ho. Efiri se εye mfasoo de ma dɔm anaa afanu no nyinaa.

Islam ma nkuranhye wɔ boseaa ma ho, εnkɔba se nsiho nni mu. Afei yεbe ma no Nyame nti. (Qard Hasan)

Islam mu no, boseaa a, yεde ma nea ne ho akyere noɔ no wɔ akatua sene adɔεε (sadaqa). Islam nam zakat ne sadaqa so akyerε ɔkwan pa a, yen sikasem bɛkɔ yie, na agyina.

2. Nsanom

Nsa den nyε ma nipa. Ahokeka ne adwendwen yε onipa su, εno nti adeε biara a, εbe ma onipa

aye onihafø anaa ebøma øntumi nwenwene no ye adebøne. Nsabro de nipa kɔ yera ne mfomsoɔ mu.

Nsanom de ɔhaw brø ankore-nkore ne døm nyinnaa. Ekame aye sε ewiase ne asetena mu dwumadie nyinaa yede adwene a, emu dahø na εye. Onipa dua no mu nso no, dee nsa dikan see no ne adwene. Sε adwene no ye mre anaa esesa a, nea onipa ye biara ye mfomsoɔ nko ara. Nsabofoɔ biara ne nsømmønee na εnam.

Obonsam nam nsaden ne kyakyatoɔ so de ɔtan ne nitan ba amanfoo ɔntem. ɔma wønom ko tia wøn ho wøn ho. Biom, ɔma wøn were firi Onyankopøn nkaekae ne asøreye. ɔde wøn kɔ ohia mu wø ewiase ne atemuda. Ne tiawa mu no, obonsam nam nsa ne kyakyatoɔ so see adasama wiase ne wøn daakye asetena. (Al-Maida, 5:90-91)

Nwomanimni a, ne din de Rachinsky a, ɔfiri Russia man mu nsøm bi a, ɔka faa nsaden ho na edisoɔ yi:

“Obonsam adøm wø nsatoa mu retwøn nsanomfoɔ agye wøn ho nneema nyinaa. Ataadeɛ koro a, aka wøn ho mpo no ɔgye na nkøntømoa koro a, aka a, wøde rema wøn ba koraa no, ɔgye firi wønsam.

Nea ɛka ho biom ne se, obonsam nam nsa so ma amanfoo, abusua ne wønom a, w'afa wøn nnønum nyinaa hwere wøn apøteɛ, anigyeɛ, animuonyam ne

yiedie. Senea ɔsi wən kwan ma wəntumi nwennwen dwumadiepa bi ho no, saa nso na ɔsi wən sikanya ho kwan. Nea edikan no, yenhwe nnuane, anomnomnee ne dwumadie a, ekə so ansa na nsa aye nsa.

Ansa na nsa bəye nsa no, nnuane pii na wəssee noɔ a, anka sə yede rema amanfɔɔ adi a, anka ekɔm rema wiase. Mfatoho no bi ne abe, ne esam a, yede ye paanoo ne nea ekeka ho. (Apətəhye nti, yenhwe mme nua a, abətwafoɔ to gu fəm see noɔ). Se nnuane a, nnipa bədie a, nsa nti wəssee noɔ da nkyen a, nea mmoa a, ewə wiram ne fiemmoa bədi a, wəssee noɔ nni anoo.

Etoɔ a, nsanomfɔɔ tua ma əbonsam no, obiara nnim anoo. Anikasəm ne sə, nsabofɔɔ fa kwan biara so tua əbonsam too, nanso amanfɔɔ ka dee, wətwii wən ani a, wəntua. Okwan a, əbonsam fa so gye ne too firi nsanomfɔɔ hə no boro nteasea so. Efiri sə, sə saa nkɔrɔfɔɔ yi nni sika a, wəde bətua əbonsam too yi a, wənom tumi bə korɔno anaa se wənom tumi kədianu pə sika kətua saa too no. Emfa ho se nsanomfɔɔ betən wən animuonyam de anya sika akətua bonsam too yi.

Nsa nti, nipa titirifɔɔ ne animuonyamfɔɔ pii na ahwere wənkwa, anaa akə ɔsəee mu. Nnipa mpem-pem na nsa aseə wən apətee ne asomdwoee. Ahobanbɔ ho ye nna wə ɔman a, emu nipa atu nsawee. Eno nti no, asodie a edikan wə amanyɔfɔɔ so ne sə wə bətu

nsanom ase”. (Grigory Petrov, Ideal Öğretmen (The Ideal Teacher), İstanbul 2005, pp. 48-52)

Ewiase apɔmuden ekubaatan yee nhwehwemu wɔ aman aduasa so ɛfa nsusuanso a, nsa de aba amanfoɔ asetena mu. Nea wɔnom hunuuie nie:

Awudisem: ɔhamu abupen aduɔwɔtwe nnum firi nsa.

Monaatoɔ: ɔhamu aduonum firi nsa.

Basabasayoɔ: ɔhamu aduonum ye nsa.

Awaresem ne abusua-ntɔkwa: ɔhamu abupen aduɔson firi nsa.

Adwenemu yaree: ɔhamu abupen aduasa firi nsa. Adwenemu yaree hye aseɛ firi yafunu mu. Maamefɔɔ a, wɔnom nsa no na etaa wo saa nkwardaa yi. ɔhaw pii na nsa de ma nkwardaa wɔ yafunu mu: aniyaree, nkwatiankwatia ne nea ekeka ho pii.

Nkwardaa pii no ara na wɔnom mmo mɔdene wɔ adesua mu. Nea ede saa ba no bi ye efie a, nkwardaa no firi mu. Efie a, nsa nti ntɔkwa mpa da wɔ mu no, nkwardaa a wɔnom wɔ saa fie no mu wɔ adwene mu haw. Wɔnom nnya asomdwoee nsua adee. (Musa Tosum, article: ‘İçki (Alcoholic Drinks), Diyanet Islam Ansiklopedisi-XXI, p. 463)

Okɔmhyeni(s) ahye yen se:

“Ma monnom nsa dabiarada, ɛfiri se eyə bɔne ne amumuyodee nyinaa maame.” (Ibn-i Majah, Ashriba, , I)

Osan kaa bio se:

“Ade dodoɔ bi ma obi boronsa a, εneε saa ade korɔ no kakraabi ye akyiwadeε, na y’abra.” (Abu Dawud, Ashriba, 5/3861; Tirmizi, Ashriba, 3/1865)

Wei nti no, εmma nipa bi nnaadaa wo. Wənom a, wəkase, “Nsa kakraa bi a, εmma wo moro no nyε bəne.” Anabi(s) asem no adano adi pefee se, se ade dodoɔ bi de borɔ ba, εneε saa dee no kakraa bi ye akyiwadeε. Islam pe se ɔbɔ bəne ho ban nti no, ɔsi akwan biara a, εnam so ma saa bəne no ba. Islam nam nyansa a, emu ye duro so na εbra biribi. ɔde asotwee a, εfata to hɔ ma wənom a, wəfom mmra no. Saa nsem yi a, y’abobəso no ma yen hunu senea yesom yi mfa nipa yiedie nni agorɔ. Afei ɔdɔ ne ahumməbrɔ na Islam wɔ de ma adasama.

3. Adwamammɔ

Adwaman ne mpenatwee ye suban bəne. Adwene mu, suban mu, mmra ne nyamesom nyinaa mpene saa suban yi so. Adwamanmmɔ de mogya-fra ba nnipa mu. Afei etete abusuayɔ mu. Ede ntotoe ba afipamfoɔ ne nnamfoɔ mu. Adwamanmmɔ sée honhom mu mpuntuo na εsεe suban nso.

Saa suban yi ma onipa ye akoa de ma honam akənno, na awieε no nso aye animguaseε ne aho-horaa.

Sε εba apɔmuden mu nso a, ɔshaw pii na adwamammo de brε onipa. Wənom a, wəde wənho wura saa suban yi mu no taa nya yareε bi te sε, babaso, babasonini, ne nnamu yareε ahodoɔ pii.

Otumfoɔ Nyankopɔn a, ɔye ahumməbrɔ ne ɔdɔ de ma ne nkɔa mpesε yε bε kɔ saa amaneε yi mu. Eno nti w'abra yen sε, mma yε mpinkyεn adwamammo mpo na kampesε y'akɔbɔ; ɔse:

“...Mmonhwε na mommen aniwusεm ne amumuγεsεm ho, sε ada adi anaa asuma; monni awu nso, (efiri sε) Onyankopɔn ayε nkwa no kronkron. Na sε mobεyi obi nkwa a, gye sε mmra kwanso ne atεntenenee. Wei ne deε ɔrehyε mo, na moasua nyansa.” (Al-An'am, 6:151)

“Na mommen adwamanmmo: εfiri sε, εyε aniwusεm ne bɔne a, ebie kwan ma bɔne afoforɔ.”
(Al-Asra, 17:32)

Nkyeremu kakra ne sε, Onyankopɔn tu yεnfo fa adeε biara a, εnamso de obi bεkɔ adwamammo mu. ɔkɔmhyeni Muhammad(s) kasa faa ɔshaw a, akɔnnɔ nhwε de brε akoma no. Nea ɔkaεε nie:

“Obonsam agyan a, εyε hu paa baako ne akɔnnɔ nhwε. Na obi a, Nyankopɔn nti ɔbe twe ne ho afiri akɔnnɔ nhwε ho no, Onyame nso bεma no gyidie bi a, εwɔ εde sononko a, ɔbεte saa dε no wɔ n'akoma mu.”

Wei nti no, ɔkwan a, Islam fa so bra saa bɔne yi ne se, ɔkyerɛ ahofadeɛ a, mmaa mfa ne bea a, eṣe se wɔnom kata wɔ nipadua no ho. Saa ara nso na w'akyerɛ mmarima bea a, eṣe se wɔnom kata. Afei nso ɔde ɛhyɛe ato mmarima ne mmaa ntɛm a, ense se wɔnom di afra basabasa. Gye se wɔnom ye abusua a, ebɛn.

Islam kɔso kyerekyerɛ awofoɔ de asodie to wɔn so ɛfa wɔn nkwadaa ho. Ene se wɔde wɔn mma a, w'aduru awareɛ mfie so, bɛma awareɛ ntɛm. Afei wɔbɛma awareɛ boo aye mre senea mmarima bɛtumi aware.

Wei na ama y'ahunu se, Islam nyɛɛ n'adwen se ɔbɛtwe mmratofoɔ aso kwa, na ɛmom, se amanfoɔ bɛnya ahobanbɔ ne asomdwoeɛ nti. Abakɔsem mu no, asotwee a, yede ma adwamammɔfoɔ no ho ye na, entaa nsi.

Bɔne a, y'abobo soɔ yi akyiri no, bɔne akɛsɛe bi nso wɔ hɔ a, Islam abra. Saa bɔne no bi ne, nipakum, nkonyaayie, nhyesoɔ, awofoɔ so asooðen, ntorɔ, nkyisemka, nyanka agyapadeɛ a, wɔdi no kwan bɔne so, korɔnoo, nankokomtwa ne kyakyatoo. (Bukhari, Shahadat, 10, Wasiya 23; Muslim, Birr, 55, 56, ...)

D. ABODEE BÖBERE, AHONIDIE NE NSUO, HO ASEW C WO ISLAM MU

1. Abodee Böberε

Otumfoə Nyankopən aka se adee biara a, εbe hia yen no, w'abo ne nyinaa wo abodeeböbere yi mu. Se yehwε nneema a, atwa yen ho ahyia nyinaa a, yetumi hunu se εye adasama mfasoo nti na Obadee ayε ne nyinaa.

Okwan a, yεbe faso ayi Obadee no ayε wo saa adam kεsεε yi ho nie:

Εwɔ se yεhunu se, εye asodie da yen so se yεbɔ saa aböberedee yi ho ban.

Ense se yεsεε neema a, atwa yen ho ahyia yi anaase yε ye nhwεhaa ma amanfoə see no. Eba saa a, na y'ayε boniayεfɔo. Enye eno nko, na εmom yεnkae nhunu se εhaw no nyinaa besan aba y'ankasa so.

Otumfoə Nyankopən na ɔkaεε:

“Nnipa nsa ano adwuma nti bɔne ne ɔsεεε aba asaase ne ɔpo so. Wei na Onyankopən bεma wɔnom aka wɔn (nsemμɔne) no so aba ahwε: senea εbe ma w'atwe wɔn ho afiri nsemμɔne ho.” (Ar-Rum, 30:41)

Nokware nie, Onyankopən adikan ahyε dada se:

“Na w’apagya ɔsoro ntrəmu no, ɛna ɔde (nokware) nsenia ato hɔ, senea mo ntra nhyeheyə a, ɛda hɔ no.” (Ar-Rahman, 55:7-8)

Afotusem ne kɔkɔbɔ yi nyinaa akyi no, onipa antie w’aye dee ye nyɛ, ama ɛnnɛ yɛretua ho ka. Eho nsunsoansoo aba yen so.

Muslimini nam ɔdɔ ne asomdweɛ a, Islam de ahyɛ n’akoma mu no so, ne nnipa, mmoa, mfudee ne nneema bi a ɛnni homee di no yie. ɔnnyɛ adee a, ɛbe ha abɔdee, se eye nipa anaa ɛnyɛ nipa, se ɛhomee anaa ɛnhomee.

Dakoro bi a, amanfoɔ de nipa amu (owufo) ret-wamu wɔ ɔkɔmhyeni(s) anim no, dee ɔkaee ne se;

“Ne ho atɔ no, anaa amanfoɔ ho atɔ wɔn.”

Asuafoɔ no bisaa no se: “O Onyame somafoɔ! Asem yi kyere sen, ne ho atɔ no, anaa se amanfoɔ ho atɔ wɔn?” ɛna ɔsomafoɔ (s) yii ano se:

“Se ɔgyidini wu a, na ne ho atɔ no, efiri se na w’anya ne ho afiri wiase bre ne ɔshaw mu. Afei ne nsa nso aka Onyame ahummɔbro.

Se ɔgɔnefɔɔ wu a, na nnipa, nsaase, nnua ne mmoa ho atɔ wɔn, na wɔnom anya asomdwoee.”
(Bukhari, Rikak, 42; Nesai, Jenaiz, 48; Ahmed, V, 296, 302, 304)

Ewɔ se adasama twe wɔn ho firi nneema bi a, wɔnom ye a, ɛde ɔshaw brɛ amanfoɔ, baabiara ne

ebre biara. Efii ne ewira a, ye yegu nsuom, asaase so, ewiem, mframa mu no nyinaa mfata ɔgyidini. Enye eno nko, na emom, nea ye ye gu yen nkuro ne ne mmɔntene so nyinaa no, mmoa mma yen nnipaban nwie pe yo. Eye aniwuo ne ahohoraa de ma yen se yεbe ye saa de aha yenho ne afoforɔ nso.

Islam akyerɛ muslimini ama w'ahunu se ense se ɔye adee a, εbe see nneɛma fefɛ a Onyame abɔ de asiesie wiase no. Saa ara nso na ense se ɔbe ye biribi a, εbe ha ne yɔnko nipa. ɔgyidini m'apa ne obi a, ɔntoto nneɛma a, εye boɔla bi te se, ntontoraa, nnuba hono ne agyanan ngu mmɔntene so ne mmeamea a, nnipa fa ne bea a, wɔgye mfre.

Onyankopɔn Somafoɔ Muhammad(s) ano asɛm kyere se, gyidie nkorabata baako ne se obi bεyi ɔhaw adee bi afiri ɔkwan mu, se εye nkasee anaa dua bi a, asi kwan. (Muslim, Iman 58) Okɔmhyeni(s) kae se, Onyankopɔn ani nye wɔn a, wɔha amanfoɔ, ho. Muaz bin Anas(r) bɔɔ amanee se:

“Na me ka asraafɔ a, wɔne ɔsomafoɔ(s) kɔɔ ɔkoo bi ho. Nsraban mu no, asraafɔ no bɔ peeso a, na ɔkwan nna baabiara. Ehɔ na Anabi(s) somaa obi maa ɔbεbɔɔ amanee se: ‘obi a, ɔbe si ne yɔnko kwan anaa ɔbe kame no wɔ biribi ho no, nni akatua biara wɔ Nyame-koo (jihad) yi mu” (Abu Dawud, Jehad, 88/2629; Ahmed, 111, 441)

Nkyeremu a, εwɔ asɛm yi mu ne se, Onyankopɔn Somafoɔ Muhammad(s) kyere yen se, εye mfomsoɔ

paa se yebesi amanfoa kwan a, wənom namso anaa se ye be ye akwansidee de ama afoforə abre a, nteasee biara nni mu. Na wənom a, wə ye saa no hwere honhom mu akatua.

Wei nti no, ewə se amanfoa gyae nneyoe bi te se nnipa mu ntasu teteə, mpo, se wo de wo kaa besi amanfoa kwan ne nea ekeka ho. Enye nnipa nko na muslimifoo ye ahweyie se wənha wən na emom, abədeə nkaee no nyinaa.

Otwereəfoo Montaigne a w'agye din yie a, əfiri France man mu twereə wə ne nwoma mu se, “Turkey muslimifoo asisi ayaresabea ama mmoa mpo.”

Guer a, əno nso ye ‘lawyer’ a, əfiri France hə ara kəə nsra- hwə wə Ottoman Empire wə 17th century, nso kae se, əkə hunuu nkra (nyinamoa) ayaresabea wə Damascus.

Nwomanimni kəseə bi a, ne din de Prof. Dr. Sibai bəə yen amanee se, “muslimifoo asisi mmeamea bi a, wəhwə mmoa ayarefoo. Bea bi a, ewə Damascus a, ede ‘The Green Field’ ye bea bi a, w'agya hə ama mmoa a, yareə ne enyini nti wənom wuranom apo wən. Ehə na mmoa no didi ye biribiara kəpem se wəbe wuo. Nkra bəborø əha na ewə saa bea yi abrebiara. Wənom nni wuranom nanso aduane ne nsuo mmoa wən.”

Islamsom ye ahweyie kəse əfa nnua ne nturo ho paa. Əfiri se Əkəmhyəni Muhammad(s) aka se: “Se

*mo mu bi humu atemuda nsenkyerenee, na se ɔkura
aduaba bi a, ɔpese ɔdua a, ɔnua ansa na atemuda no
asi, se ɔbetumi a.*" (Ahmad, 111, 191, 183)

Abu Darda(r) a, ɔyε asuafoɔ mpanimfoɔ no mu baako, brε bi a, na ɔredua dua bi te se (abe). Obi a, ɔretwam pinii ne nkyen de ahodwiri bisaa no se: "obia wo ka mpaninfo a, wɔben ɔkɔmhyeni (s) na woredua dua yi?"

Abu Darda nso yii n'ano se: "*To wo bo ase, mpre
wo ho nka biribi, na m'ate se Onyame Somafoɔ(s)
rekase: "S ε obi dua aba bi na eso ma Onyankopɔn
abɔdee bi dibi a, εye adɔee (sadaqa) ma onipakoro."*"

(Ahmed, VI, 444. Muslim, Musakat, 7)

Biom, Onyame Somafoɔ no kae se:

*"Obia ɔbetwa dua a εma nwunu a yefre no si-
dre, wɔ abre a enye ade hia bi nti no, Onyame betwe
saa onipa no tiri ase atwene boronsam gyam."* (Abu Dawud, Adab, 158-159/5239)

Yen Kɔmhyeni(s) braa asraafοο se ma wɔnom ntwa dua, anaa nsee mfudeε, na afei mma wɔnyɔ ahayɔ εfiri se, Madina, Makka ne Taif yε kronkron bea a, y'abra saa nneεε yi. (Abu Dawud, Menasik, 96)

ɔsomafoɔ kakyereε Banu Harithafoɔ se:

"Obi a, ɔbetwa dua bi no, ɔnua bi nhye anan mu."

Okomhyeni (s) atete edom bi a, wənom wa ɔpə ne tema de ma abədee nyinaa. Ətuu wən fo senea wənom bəhwə abəadee bəberə yie. Calif a, ədikan, Abu Bakar (r) ne n'asraafoo rebəkə əsa no, afotuo a, əde maa wən na edisoɔ yi:

“Monhwə na moampa mo yənko akyi, mo nwia (mo mfom) əsa mu neəma a, mo bənya no, monnhyə obiara anicyaa, monntwitwa asoo anaa chwene, monnkum nkwardaa, mpaninfoɔ anaa mmaa! Afei nso monntwa akyerənsua mma nnua na monnhye nnəbaeə. Monntwa dua biara a, eso aba. Monnkum ayenmoa, agyesə nea mo bədi nkutoo.

Mobəhyia amanfoɔ binom a, wəhyə asəredan mu resom Nyame, monnyə wən hwee.”

2. Ahonidie

Islam ma nkoranhya wə ahonidie a, əfa nipadua ne suban mu. Na əkyerə əkwān a, ye bə fa so ama ye nsa aka Otumfoɔ Nyankopən kasa wə Koran kronron no mu a, əreka se:

“...Onyankopən də wənom a, wəte wən ho.”
(Baqara, 2:222)

Onyame Somafoɔ no nso kaa se:

“*Onyankopən ho te na ədə ahonidie.*” (Tirmizi, Adab, 41/2799)

Sε ye kenkan ḥkɔmhyen(s) abakɔsem a, yetumi hunu sε, na ɔmfa ahonidie ho asem nni agorɔ kora wɔ n'abrabo mu.

Sε εyε nyamedan mu korɔ, badwamkorɔ anaa adamfoɔ nsra, ɔhwε yie sε w'ahye ataade pa a, εhoteε. Na ɔmfa sradehwam a, ne mpanpae bɛha obi nyε ne ho. Aduane bi te sε gyeene anaa ‘garlic’ yε adeε a, na ɔmfa nka n'ano wɔ abre a, ɔrepue akɔ nipa mu. Abu Kursafa(r) dii asem yi ho adansee wɔ n'asem a, edisoɔ yi mu.

Me ne me maame ne me sewaa kɔsraa Nyame somafoɔ se yerekɔsuæ agye no atom. Mmre a, yesan baa fie no, asem a, me maame kaεε ne sε: “Me ba, yεnhunu saa onipa yi nsesoo da! Yεnhunu obi a, n'anim hyerεn feefε, na ne ntaadeε ho tee afei ɔkasa a, ne nsem yε bɔkɔɔ, se saa ɔbarima yi. Ase nhyerenee firi n'anum pue.” (Haythami, VIII, 279-280)

Islam de asetena mu nhyeheyε aba a, ne fapem gyina ahonidie, ahoteε ne anibie so. Yεn Nkɔmhyen(s) se:

“Ahonidie yε gyidie mu fa.” (Muslim, Taharah I)

Ekame aye sε, Islam nwoma ahodoɔ no ara na εde ahonidie hyε wɔnom nsem ase. ɔsom nnwuma a, εwɔ Islam mu no, dodoɔ no ara na εhia sε wo te wo ho ansa na w'atumi ahyε aseε. Ansa na saa ɔsom ahodoɔ no bεyε yie no, agye sε w'ate nipadua no ho ne bea a, worebεgyina asom no.

Adwaree̤ bea korɔ̤ mpo wɔ̤ nhyehyee̤ a, Islam de ato hɔ̤. Ense se ade fii bi ka ntaadee̤ mu. Osomafoɔ̤ no asem a, ɔ̤ka faa asem yi ho nie:

“Adakamena mu asotwee dodoɔ̤ no ara gyina hwɛ a, obi nhwɛ yie wɔ̤ dwonsɔ̤ ho.” (Ibn-i Maja, Taha-rah, 26)

Okaa wei de kyeree̤ hia a, ehia se onipa di ne ho ni.

Islam ayɛ no nhye se anyɛ biara mpo no, ewɔ̤ se muslimini hohoro ne nipadua ho mprenum dakoro biara. Mmeammea a, ewɔ̤ se ɔ̤hohoro no ne annum, animu, nsahoo, asoo, tirim ne nnan ho. Saa mmea yi na etaa fa efii ne yaremmoa kese paa. Onyame Somafoɔ̤(s) se:

“Osoroaheman safoa ne salaat (asɔ̤reye), na salaat nso safoa ne ahonidie.” (Ahmed, 111, 340)

Islam nam saa ɔ̤kwan yi so ma ahonidie dane ɔ̤som, ne nyinnaa ne se ɔ̤gyidini bɛnya saa atenka no. Ahonidie a, Osomafoɔ̤(s) no kaa ho aem bio ne annum. ɔ̤tuu agyidifoo fo se wɔ̤nom ntaa nwe dua, nkanka ebre a, wɔ̤re bekuta nyamesuo akɔ̤ye asore no.

Osan nso tuu yen fo se, senea ebeye̤ na adidie mu nhymira bedɔ̤oso nti no, ye nhohoro yen nsa ansa na y'adidi. Na yedidi wie nso a, ye'nsane nhohoro yensa ho. (Tirmizi, Et'ime, 39/1846)

Efa nipa dua no ho bio no, Ḳomhyen(s) kyereɛ se, nipadua no asedee no bi ne se, yebetwa dua (circumcise), yebe yi nwi a, ewɔ nipa du no ho no (mmɔtoam, ne adagyam nwi). Afei yebɛ gya abɔdwesɛ na y'atwitwa anowi so. (Bukhari, Libas, 63-64)

Ebre bi a, Anabi(s) reye asore no, obi nso bae se ɔrebeyɛ asore. Anabi de ne nsa yee nsenkyerenee kyereɛ no se ɔnkɔ nunu ne tirinwi ne n'abɔdwesɛ mu. (Muwatta, Shaar, 7 Beyhaki, Shuab, V, 225)

Onyame Somafoɔ(s) ye obi a, na ɔmpɛ se ɔbete panpae bɔne biara wɔ ne ntaadee mu. Ebre bi a, ɔtee fifire panpae wɔ n'ataadee mu no, ɔyi too hɔ faa foforɔ hyee. Nana Aisha(r) a, ɔye Anabi Muhammad(s) yere, bɔɔ amaneɛ se, na Anabi(s) anigye aduhwam ho paa. (Abu Dawud, Libas, 19/4074)

Anabi(s) asuafoɔ no ye amanfoɔ bi a, na wɔnom mfa wɔn adwuma nni agorɔ koraa. Wɔnom gyina wɔn nnan so ye adwuma kɔpem se asore bre beso. Fiada (dwumaa) asore ye bre so a, wɔgyae wɔn nwuma na w'aba asore. Esan mfifire ne adwuma panpae nti no, Anabi (s) ka kyere wɔn se: "Aden nti na monnware ansa na moaba dwumaa asoreye!" (Bukhari, Jumuah 16, Buyu 15, Muslim Jumuah 6)

Muslimifoo fie ye bea eho teɛ, wɔnom mfa mpa-boa nwura edan mu. Bea biara ho te kɔpem se obi betumi aye asore wɔ baabiara. Nkraman ne nkra ye immoa bia wɔnom mfa wɔn nkɔ wɔn afie. Owura bi a, ne din de M. de Thevenot kaa asɛm bi faa Tur-

key nkramofoo ho: “Turkey nkramofoo di wən ho ni, eno nti wənyare basabasa. Yaree ahodoo a, ereha ye wə yen man mu no, bi nni Turkey. Mpo koraa no, yaree no pii wə hə a, wənom nnim ne din. Me gyidi se wənom asumasəm ne, adwaree a, wədware no brə-anə-brə-anə, wənom adidie ye eħo ne hə.” (M. de Thevenot Relation D'un Vogaye Fait au Levant Paris, 1665, p. 58)

Okəmhyeni Muhammad (s) braa muslimifoo wə efii a, ye yəgu mməntene so. Afei, bea wəgye mfra-ma, ne nkankwaa nnua ase nyinaa no, əbraa se ma obi nyə efii bi ngu saa mmea no. Ebre bi a, Anabi (s) hunuu ahorə a, obi te guu nyamedan mu a, na bea no ani hwe kaba no, əno ankasa de ne nhŷira nsa no pepaae, nanso ne bo fuu nea ətee ahorə no. (Muslim, Mesajid, 52)

Anabi (s) kaa wə ne hadis mu se: “Yede m’akyirifoo nwuma (papa ne bɔne) kyerees me. Wənom papayo mu no, me hunuui se ebi ye nneema bɔne a, ye yi firi əkwan mu no. Bɔnee no mu bi nso no, na ebi ye ntasuo a, wəte gu nyamedan mu.” (Muslim, Mesajid 52)

Anabi (s) brə so no, na ‘carpet’ ne nne kete a, ye yeso assore no bi nni hə. Na eye anwea eno nti no, na ebinom toto ntasuo wə nyamedan mu. Ewə mu se hadis no kasa fa masalakyi ntasutee ho dee, nanso muslimini a, ədi ne ho ni paa nto ntasuo wə bea a, nnipa tena.

Ebre a, Umar(r) yii abu Musa Al-Ashari se Basra amrado no, ɔhyee no se, mmɔntene ahonidie ka ne nwuma ho.

3. Nsuo

Nsuo ye nneema a, eho hia paa de ma abodee no mu baako. Eno nso na ye de te neema a, atwa yen ho ahyia ho. Ne titiriw paa ne se, abodee a, ewɔ wiase nyinaa dane nsuo. Nsuo ye nkwa!

Onyankopn kaa no wɔ Koran mu se: “**Nsuo na ye de bɔɔ ade nyinaa.**” (Nuri, 24:45; Anbiya, 21:30)

Mpre pii na Koran kasa fa nsuo ho. ɔkwan a, nsuo fa so tɔ firi soro gu asaase so, senea mununkum boaboa anoo na ɛdane nsumuna na atɔ se nsuo. Afei, Koran no kasa fa ɔkwan a, nsuo ma asaase wuiɛ sane ba nkwa mu bio. Biom, nsuo a, ewɔ asaase ase. Ne tiawa mu no, esan mfaso dodoɔ a, ewɔ nsuo ho nti no, Otumfoɔ Nyankopɔn frɛ nsuo se, ‘Ahummɔbro.’ (Al-Araf, 7:57; 42:28)

Muslimifoo a, wɔnom nim nsuo ginyinabre wɔ asetena mu no mfa nsuo ho asem nni agorɔ koraa. Wɔbɔ mpaees ma obi a, ɔma wɔn nsuo. Eno nti na wɔnom a, wɔde nsuo ma ahohoo a, eba Kaaba ho no wɔ ginyinabre kese no.

Abbas (r) a, ɔye ɔkɔmhyeni Muhammad (s) wɔfa no, na ɔwɔ afuo wɔ Taif. Na ɔtaa de emu nnuaba

no bi bækkyekye ma amanfoō wō kaaba ho. Eno akyiri no, ɔsesa Zamzam nsuo de ma amanfoō nso. Odii saa dwumadie ansa na Islam reba, na Islam akyiri no nso ɔtoaa so. Saa adœe ne dwumdie yi a, na ɔyε ma hajjifoo no, ne mma ne ne nananom bætoaa so, brε a, ɔfirii wiase. (Ibn Hisham, IV, 32)

Dakoro bi, Anabi (s) koo Kaaba ho nsra. Na wɔnom rekyekye nsuo, na ɔno nso bisaa se wɔnom ma no bi nom. Ehɔ na Abbas (r) kakyereε ne ba se ɔnkɔgye nsuo sononko wō ɔmaame hɔ mre Anabi (s).

Ono nso kaa se: “Ma me nsuo a, obiara renom no bi!”

Abbas (r) yii n’ano se:

“O, Onyame Somafoō, amanfoō taa ma wɔnsa totɔ nsuo no mu.” Nanso Anabi (s) koo so kaa se: “*enye hwee, eno ara bi na menom.*” Onomm bi wiee ye no, ɔtoaa so koo baabi a, Zamzam wō no.

Okɔ too se Abbas (r) abusuafoo reto nsuo, sesa bi de remema hajjifoo. Onyame Somafoō (s) bɔɔ wɔn abaso kamfoo wɔn. Asem a, ɔkaεε ne se:

“*O, Abdulmuttalib mma, mo nkɔso nto nsuo ma amanfoō! Dwumadie pa na moredie no!*”

Odε ssoso se. “*Se enye se amanfoō hunu se mereto nsuo no a, wɔ bεba ne mo abesi akan a, anka me boaa mo ma yetoo nsuo no bi.*” (Bukhari, Hajj, 75)

Onyame Somafoɔ (s) kyereɛ nsuo a, yede ye adœɛ ho mfasoɔ. Dee ɔkaeɛ ye nie: “Atemuda, obi a ɔrekɔ boronsamgya mu bɛhyia obia ɔrekɔ ɔsora aheman mu, na wakae **dee ɔrekɔ ɔsoroaheman mu no se:**

“Asimasi! Wo kae se (ewiase) wo sreeɛ me nsuo, maa me maa wo bi, enti wo nso boa me. ɔgyidini no besre Nyankopɔn ama w’agye no afiri amanehunu gyam.

ɔfɔforɔ nso beka akyere dee ɔrekɔ ɔsoroaheman mu no se, wo kae se wo sreeɛ me nsuo se wo de rekuta nyamesuo maa meno me maa wo bi, mesrɛ wo se ka bi ma me. ɔno nso besre Nyankopɔn ama wagye no nkwa.

ɔbaako nso beka se: asimasi, wo kae se, wo sreeɛ me maa me kɔhwɛɛ w’adwuma bi so maa wo, enti enne, wo nso boa me. ɔno nso besre Nyankopɔn ama w’ahunu ne mmɔbɔ” (Ibn-i Majah, Adab, 8)

Ansa na Anabi (s) benom nsuo no, gye se w’ahwɛ ahunu se ɛho te, na afei ɛye de nso. Na ɔpɛ abura mu nsuo paa. Obraa amanfoɔ se ma wɔmfa efii biara nka nsuo. (Bukhari, Wudu, 68, Ibn Hajar, Isabah, III, 615)

Enam so ama Islam ahyɛ se, ye mfa nsuo a, ɛhoteɛ, na enni mpanpae bɔne anaa anii nsesaɛɛ, na ɛnkuta nyamesuo. Nsuo ho hia a, ɛhia nti no, ɛwɔ se yɛye ahweyie.

Onyankopɔn mpese yɛbe see abɔdee bɔbre tesɛ, nsuo, nnua, mfudeɛ ne nneɛma atwa yenho ahyia nyinaa.

Dee ɔkaes nie:

“O Adam mma! Monsiesie mo ho nhye ntaade pa, abre biara a, mobekɔ akɔsom Me. Mo nidi na mo nom, na ɛmom, biribiara mu no, monnye mma no ntraso, efiri se Onyankopɔn mpe adeseeefoɔ asɛm.” (Al-Araf 7:31)

“Nokoresɛ, adeseeefoɔ ye abonsamfoɔ nnuanom; na ɔbonsam nso ye boniaye tia ne wura Nyame.” (Al-Isra, 17:27)

Okɔmhyenii Muhammad (s) se: “*Mo nidi, monom na mo nhye ntaade pa. Afei mo nyɛ adɔeeɛ, na ɛmom monnye adeseeefoɔ ne ahantan.*” (Bukhari, Libas, 1, - Ibn-i Maja, Libas, 23)

Anoyie biara nni hɔ ma obi a, ɔsɛe nsuo. Efiri se ɛbre bi a, Anabi (s) hunuu se ɔsuani a yefre no Sa'd resee nsuo pii abre a, na ɔrekuta nyamesuo no, ɔbusaa no se: “*Sa'd, aden ne nsusɛee yi?*”

Sa'd busaa no se: “*Enti nsusɛee nso ye bɔne wo nsukuta mu anaa?*”

Anabi (s) yii nano se: “*Aane, mpo, se wo gyina nsutene mu na wo see nsuo a, eyɛ bɔne!*” (Ibn-i Maja, Taharah, 48)

Se nsukuta mu nsusɛee ye bɔne a, ɛnneɛ na ehene fa ne bea bɛn na nsusɛee nyɛ bɔne?

CFA CT&S OS III

KORAN KRONKRON NO

1. Eyε adiyisem a, y'abɔ ho ban

Otumfoo Nyankopon sanee Koran kronkron no nidisoɔ nidisoɔ a, aamomu amma prekope. Ewɔ sentia a, ɔyee no saa. Na, saa botaeε no de mfasoo pii na abre adasama. Onyame Somafoo wɔ atwerefɔɔ bεye aduosia nnum (65) a, na wɔtwerε adiyesem a, εba ne soɔ no.

Ebre a, adiyisem besane aba no, ɔfrε atwerefɔɔ a, wɔnom wɔhɔ saa bre no ma wɔtwerε. Wɔtwerε wie a, ɔma wɔkenkan kyere no senea εbεye a, ɔbεye nsiesie. (Bukhari, Fedailu-koran, 4)

Osomafoo dikan kenkan adiyisem no kyere immarima afei na w'akenkan akyere mmaa nso. (Ibn-i Ishak, Siret, p. 128)

Asuafoo no bi sua adiyisem no gu wɔn tirim, εna ebinom nso twerε gu adee so, na εwɔ wɔn nkyen abre biara.

Saa adiyisem yi na Anabi ne asuafoo no kenkan no wɔ mprenum asoreye no mu. Eduru akyiriwia bo-

some (Ramadan) mu a, Anabi (s) ne ɔsoroabɔ̄fo Gabriel (s) kenkan Koran no kyere wɔ̄n ho wɔ̄n ho.

Afe a, etwatoɔ̄ wɔ̄ ɔkɔmhyenī (s) nkwanna mu no, wɔ̄ne ɔbɔ̄fo Gabriel kenkann no mprenu. (Bukhari, Bedul-Halk, 6;)

Saa akenkan yi br̄e no, asuafoɔ̄ no bi ba bɛtie ma wɔ̄nom nso kenkan kyere wɔ̄n ho wɔ̄n ho. Afe a, etwa too a, Anabi (s) ne ɔbɔ̄fo Gabriel kenkann no mprenu no, Zayd bin Sabit ne Ubay bin Ka'b (r) nso kenkan kyereɛ wɔ̄nho wɔ̄nho mprenu mprenu. Anabi (s) nso kenkan kyereɛ Ubay bin ka'b mprenu.

Weinom nyinaa akyiri no, ɔkɔmhyenī (s) bɔ̄ɔ̄ mmɔ̄den kyereɛ asuafoɔ̄ no kɔ̄pem se Koran no bεyεɛ nwoma mua.

2. Koran no nsenkyerenee ne ne su

ɔkɔmhyenī biara yε nsenkyerenee a, εhia wɔ̄ ne br̄e so. Anabi Issa (s) (Jesus) br̄e so no, adeɛ a, na εhia amanfoɔ̄ no ne ayeresa. Wɔ̄nom a, na amanfoɔ̄ gye wɔ̄n tum paa ne ayaresafoɔ̄. Eno nti adeɛ a, εyε nsenkyerenee a, εma ayaresafoɔ̄ ho dwiri wɔ̄n na Onyankopɔ̄n de maa Yesu (s) a, eno ne ayeresa. Mf- atoho no bi ne se, ɔte anifurafoɔ̄ ani, ɔsa akwatafoɔ̄ yareɛ, mpo no na ɔnyane awufoo!

Moses (s) breso no, na nkonyaayie ne adeɛ a, na ɛdi mu paa. Nsenkyerenee a, Onyankopɔ̄n de maa

noo ne nkonyaayie sononko a, nkonyaayifoɔ nhunuu so bi da. Anabi Muhammad (s) breso no, na anoteɛ kɛtremawoɔ ne adeɛ a, na ɛdi mu paa. Wənom a wɔn ho ye nwanwa na wɔwɔ gyinabré kɛse paa ne anoteɛfoɔ a, wɔn ano ate yie. Eno nti, nsenkyerenee a, Onyankopɔn de maa ɔkɔmhyeni Muhammad (s) no ne Koran kronkron!

Onyankopɔn sanee Koran no wɔ arabic kasa mu. ɔkwan a, Koran fa so kasa no ye anwanwasem a, wənom a, wɔte kasa no paa ho dwiri wɔn. (Al-Ankabut, 29;50-51)

Abakɔsem, daakye nsɛm ne asumasem a, Koran no da no adi no ye nsenkyerenee kɛse. ɛbaa sɛ abosomsomfoɔ no annye Koran no annie no, Onyankopɔn ne wɔn too nkyea. Deɛ Onyame kaeɛ nie:

“Sɛ mo tiri bɔ mo ase wɔ adiyisem a, y’asane ama Y’akoa Muhammed (s) no a, mo nso mo nyɛ ɛmu etire asem korope, sɛ mo susu sɛ (ɔno ara na ɔbɔɔ ne tirim twereɛ ye a) mo mfrɛ adansefɔɔ ne moaboafɔɔ wɔ Nyame akyi (na wɔmoa mo). Na sɛ monntumi a, - na nokware nso sɛ mo ntumi-ɛneɛ na monsuro egya a, ye de nnipa ne abɔɔ na aɔɔ ano, de retwɛn wɔn a, wɔpo gyidie.” (Al-Bakara, 2: 2-24)

Asem a Onyame kaeɛ sɛ “Na nokware sɛ monntumi” kyerɛ pefee na ɛsi so dua sɛ, obiara nni Nyankopɔn akyi a ɔbetumi aye Koran nsesoo. Gyesɛ

ɔno Nyankopɔn nkutoo a, ɔnim asumasem a, efa abɔdee ho, na ɔnim daakye asem na ɔbɛtumi aye Koran no. Saa asem a, ano yeden yi wosoo boniayefoo no yie.

Wənom dwenee asem yi ho yie, na ɛhyee wənso. Wənom ye ho hwee a, na ɛnye yie ɛfiri se ɔkwan biara nni hɔ a, wənom bɛtumi afa so aye bi.

Wənom antumi anyi asem yi ano no, wənom faa ɔkwan foforɔ so. Ene se, wənom hyee aseɛ dii atem, sɛee amanfoo adwene. Wə twitwaa ntɔrɔ guu ɔkɔmhyeni so na afei Koran no. Nea wənom kekaa ye na Onyankopɔn bɔ yɛn amaneɛ no:

“Monntie saa Koran no mu asem, na mo nkasakasa abre a, akenkan no rekɔso no. Eno na nkunimdie bɛye mo dea.” (Fussilat, 41:26)

Saa asem yi a, wənom kaa ye no ada wənkoguo adi akyere amansan.

Koran kronkron nnye anwensem anaa nwom. Anwanwasem ne se, ɔkwan a Koran faso kasa, ɛnee a etu awɔsee, na ede kasa no ba wə n'apɔso n'apɔso te se anwensem nanso ɛborɔ anwensem nteasee so koraa, ɛma nnipa dwene ho a na wɔnteasee. Biom, akenkanfoo ne atiefoɔ nyinnaa nya atenka sononko wə wən wedee mu a obi ntumi nkyere mu. Afei nso ɔbre biara nni Koran akenkan ne ne tie mu. Abre biara Koran akenkan sesasesa na eyɛ foforɔ daa!

Koran akenkan tɔ akoma so na etu awɔsee! Nokware nie, Islam atamfo mmieensa a, na wɔnom yε akukudam a, na wɔnom si amanfoɔ ho kwan sε ɔbetie Koran no, wiawiaa wɔn ho kɔtieeɛ. Saa nnipa yi ne, Abu Jahl, Abu Sufian ne Ahnes bin Shariq. Wɔnom mu biara wiaa ne ho kɔtiee Anabi (s) akenkan wɔ n'asɔreyɛ mu anadwo. Aseresem ne sε, saa nipa yi mu biara ne ne yɔnko kɔhyiaa bɔɔ mpunimpu. Wɔn mu biara nyaa ne yɔnko kasatia maa wɔbuuaa wɔnho wɔnho fɔ. Saa ahunta hunta ne mpunimpu bɔ yi kɔɔ so toaa so mprɛnsa. Eno nti nea wɔkaeɛ ne sε, "moma yɛnhwɛ yie na obiara ante nea akɔso wɔ yentɛm yi, anyɛ saa a, animguaseɛ kɛse paa na ebeto yen. Sε amanfoɔ te sε y'awia yɛnho abetie Koran no mu nsem a, εbe ye dɛn na y'atumi abra wɔn bio? " Eno akyiri no, wɔhyehyɛɛ wɔnho bɔ sε εnyɛ adee a, wɔnom bɛtie Koran no bio. (Ibn-i Hisham, 1, 337-338, taberi, tarih 11, 218-219).

Koran no kasa kyere amanfoɔ ne dɔm sononko sononko wɔ wɔnom brɛ so. Afei senea amanfoɔ no nimdeɛ ne wɔnteaseɛ akɔ duru no, saa ara nso na Koran no fasto kasa kyere wɔn. Saa asem yi mu nteaseɛ nti, arabiani nwomanimni Mustafa Sadik ar-Rafi kaa se: 'Koran nsenkyerɛnee no mu baako ne sε, nsemfua mmaako mmaako biara ne nteaseɛ a, εwɔ mu de ma tetefoɔ dɔm a, atwam korɔ no. Na εda nokware adi kyere obiara wɔ ne brɛ so a, εdɔm foforɔ nnim. Wei nso si wɔ εbre a, εfata mu. '(wahy ul kalem, kuwait ts, 11, 66).

a. Koran no bɔ yɛn amaneɛ wɔ asumasem ho

Nsem a enye nsii ye no Koran kronkron no da no adi. Saa asumansem a Koran bɔ adasama amaneɛ no ye nsenkyerenee pefee. Adesua keseɛ ne abɔbrede nhwehwemu ho asem a Koran no ada no adi no nyɛ adeɛ a obi atumi anya mfomsoo wɔ ho.

Nanso se yebehwɛ a, nwoma akeseɛ (encyclopedia) a, agye din wɔ wiase no, hia nhwehwemu foforɔ ne nsiesie bre ano- bre ano.

Ansa na Onyankopon resane Koran kronkron no, na abakɔsem a ɛfa ɔseɛɛ a ɛbaa Ad, Samud ne Noah (s) nkɔrɔfɔɔ so no ayɛ se anansesem ne bɔsremuka bi. Nanso Koran no abeda saa abakɔsem yi adi wɔ nimdeɛ ne nyinasoo so a, nwomanimfoɔ a, wɔhwehwɛ abakɔsem mu agye atom se ampa se saa nsem no asi.

Abakɔsem a, Koran no ka ho asem no mfatohoh no bi nie:

Okoo keseɛ bi bɛdaa Romafoɔ ne Persia (egyasomfoɔ) ntɛm maa abosomsomfoɔ (Persiafoɔ) no dii Romanfoɔ so nkunim.

Wei maa Makka abosomsomfoɔ a, na wɔrepɛ ɔkwan afaso ako atia Muslimifoo no, ka de dii Muslimifoo no ho few se:

“Mo dwene se mo nwoma no nti mo bɛdi nkunim. Mo ara monhwe senea abosomsomfoɔ no dii (Romaf

oɔ) no so nkunim. ” Wɔnom kaa wei senea wode
besee agyidifoo no gyidie. Ebbaa saa no Onyankopon
sanee adiyisem a, ɔdehyee agyidifoo no nkurane, na
eyee akomassee nso de maa boniayefoo no: “**A. L.
M. Romanfoɔ no adi nkoguo wɔ asaase (ɔman) a
eben no; na enkye mfie kakraa bi akyi no, wɔnom
bedi nkunim wɔ nkoguo no akyi. Brɛ a atwam ne
daakye nhyehyee (nyinaa) wɔ Nyame nsam: saa
dano na agyidifoo no bedi ahurisie wɔ Onyame
moa mu. Nea ɔpɛ na ɔboa no, ɔyɛ Otumfoɔ Kok-
roko, yɛ Ahummɔbrɔ Wura.” (Ar-Rum30:1-5)**

Fir'awna a, Koran aka ne ho asem no, enkyeree
biara na wɔhunu n'amu faa ye. Wo hwɛ amu no a,
wo hunu se na w'ayesɛ obi a, ɔde n'anim abutu fɔm
ama Nyame. Afei nso ne tirinwi ne ne honam wedeɛ
no nyee hwee, ensɛe koraa. Saa bre yi eda so wɔ tete
amaneeifie wɔ Enyiresi Aburokyire ahenkuro Lon-
don mu.

VI OS C3 AAF C

MUSTAFA (s) COFAMOSC AHUMMGBORONI NO

1. Ne nkwadaa brε mu

Wɔ woo saa Osomafoɔ yi a, Onyankopɔn de no hyεε ewiase animuonyam no, mfie 571, wɔ kuro kronkron Makka mu. Eda pɔtee a, wɔde woo noo no ye Edwoada, eda a etɔso 12 wɔ bosome Rabiu awwal mu. ɔfiri kureish abusua mu. Na saa abusua korɔ no ara na ɔmaame ne ɔpapa nso firi mu.

Nsenkyerεnee pii na edaa adi wɔ ne nkwadaa brε mu ne n'ababunu brε mu a, εkyerεε ginyinabre sononko a ɔwɔ no daakye. Adwuma a ɔdii kan yɔe ne dwanhwεfo, na akyire no ɔbeyεε dwadini. Ne nokwaredie wɔ dwadie mu ne subanpa nti no, ɔgyee din yie. N'amafloɔ mu no, ɔne nipa teneeneni. W'antiatia n'afipamfoɔ asedee so da, afei ɔye nokwafoɔ a ɔdwoɔ. Nnipa de wɔn were hyεε ne mu kɔpem se na ɔno na wɔnom de wɔn agyapadeε kɔgya no ma ɔhwε so ma wɔn. Nnipa anhunu da se, ɔne obi anya akasakasa anaa se w'afom obi. Saa subanpa yi a, Onyankopɔn ahyehyε wɔ ne mu nti no, ɔnyaa abodin se, Al-Amin, (ɔnokwafoɔ)! Mfie aduonu nnum akyi no na ɔhyεε aseε gyee saa abodin

no. Abosomsomfo de wən nneəma kɔgya no sədeə əbəhwə so ama wən. Ekəbaa se Makka mpanimfo resiesie Kaaba no, akyinyegyeə baa wəntəm a, na əde əkoo kəsəe reba. Saa akasakasa no nyinaa ase ne se, abusuakuo bən mu nipa na əde əbo tuntum no beto ne tobre? Efiri se, na εyε animuonyam kəsə paa de ma abusua ne onipa korə a, əbedi saa dwuma no. Na sənea εbεyε na wənom bəsi saa əkoo no ano no, wənom yii Muhammad (s) se əno na ənsiesie saa asem no.

Okwan a, əfaasoə siesiee saa asem no ye anika koraa. Deə əyee ne se, əde əno ankasa n'akatakənmu səe hə na əde ne nhŷira nsa pagyaa əbo tuntum no too so. Afei əmaa abusua asinamni biara səə atam no fa maa so kɔɔ ne tobea hə. Muhammad (s) ankasa maa əboɔ no so de too ne tobea hə. Wei de asomdwoeε, nteaseε ne anigyeε kəsə paa na εbaa wəntəm. (ibn-i Hisham, 1, 209-214).

Ebre a, Muhammad (s) dii mfie aduonu nnum (25) no, əbaa nimuonyamfo a, obiara nim no wə Makka de awaresem nam n'adamfo so too n'anim, efiri se na w'ate ne nokwaredie ho asem. Saa bre no na əbaa kunafō yi adi mfie aduanan nnum (45) a, əwə nkwdadaa. Anabi (s) nso penee so maa wən awadeε no beyε krabəhwə. Mfie aduonu nnum a, εyε n'ababunu bre no nyinaa no, əne saa əbaa kunafō yi na etenaa ye. Saa awadeε yi beyε mfasoə

ne nhwesoo de maa ewiase nyinaa, ne titiriw ne Muslimifoo.

2. Nkɔmhye brɛ

Ebre a, Onyame Somafoa Muhammad (s) nyaa mfie aduanan (40) no, Otumfoa Nyankopon yee no osomafoa. Nsempr a, oode hyee noo nie: “**Kenkan! wɔ wo wura no din mu.**” (al-Alaq, 96:1-2).

Anabi (s) daa ne nkɔmhye adwuma no adi, ebre a, otoo ne nsa free kureish abusuakuo εω Safa bero no so. Asem a, okaee nie: “O kureish abusuakuo! enti se me kakyere mo se atamfo abɔ kyenku wɔ bero yi akyi a, wɔrebeto ahye mo so a, mobegye me adi anaa?”

N'ano ansi koraa na wɔnom nyinaa de εnee koro gyee so se, “Aane, yε gye wo di, εfiri se wontwaa yen ntɔrɔ da. Yenim pefee se wo ka nokware!” Ehɔ na Muhammed (s) de reto wɔn anim se, Onyankopon asoma no se osomafoa kɔkɔbɔni ama wɔn, na obi a obegye no adi, na obedi Nyankopon mmra so no, Onyankopon de akatua pa ne asetena papa hye ne bo daankwama atemuda. Na mmom wɔnom a, w'anye no annie no bɔnya asotwee a, ano yε den pa ara. Okyerεε mu kyerεε wɔn se, ewiase yε bea a, yεde yε ahoboa twɛn daakye asetena. Na ehɔ ne asetena a, enni awieε.

Saa amanebɔ yi akyi no, Ṣosomafoɔ (s) hunuu sɛ nokware nie εye den paa ara ma n'amanfoɔ no se wɔnom bɛtwe wɔn ho afiri abosomsom ho. (Bukhari, tafsir, 26/2, Ahmad bin Hanbal 1, 159, 111)

Okwan bɔne ne anieyaa dee a, n'amanfoɔ de yee no nyinaa akyi no, Onyankopɔn Somafoɔ, Muhammad (s) ampaba dabiara da. Ọfaa kwan biara so tuu n'amanfoɔ fo, ɔtoaa wɔn wɔ afie mu ne bea biara nnipa wɔ. Edwam ne wɔnom a, w'aba amantuo nyinaa no, ɔkasa kyereɛ wɔn. Ọkaa saa semde ne kokoɔ nsem yi kyereɛ wɔnom a, wɔtane no mpo a, w'ammre ho da. Dee na ɔka de so n'amanebɔ no so ne se:

“Me nhwehwɛ akatua biara mfiri mo nkyɛn wɔ saa amanebɔ (Kuran) yi ho nti, εna mennye ɔdaadaafɔc nso.” (Sad, 38:86)

ɔsee wɔn se, n'adwuma nyinaa ne se ɔbo nyamesem no ho dawuro, na εnye hwee se Nyame nti.

Na Onyame Somafoɔ (s) ye obia a ɔye fratamni a, ɔnnim atwere ne akenkan, eno nti na εbeye den paa ara se, obia ɔnkɔɔ sukuu da betumi abɔ ne tirim preko pe adi saa dwuma yi. Ne nsem no ye nsem bi a, ano ye den na aba wɔ mu. Afei, na arabfoɔ a, wɔn ano ate yie wɔ kasa ne anwensem ho mpo hunu se Anabi (s) nsem no boro nipa adwene so. N'atamfo mpo gye too mu se nipa dasani adwene ntumi nhyehye nsem a ete saa. Nea ɛkɔ wiee ara ne se, εye adiyisem nkutoo na εbe tumi aduru saa gyinabre no.

Ɛwɔ mu se, na Makkafosoo no gye di yie se Anabi Muhammad (s) nye obi a, ɔdi torɔ na ne suban nso ye sononko koraa. Wei nyinaa akyi no, na ɛye den ma wɔn se wɔbe gyae abosomsom. Efiri se, na wɔnya mfasoo pii wɔ so, na eno nso ne wɔn animuonyam.

Dakoro bi, Abu Jahl ne n'afefosoo a, na wɔnom ye Anabi (s) atamfo paa no, hyiaa no, na dee wɔnom kaes ne se:

“O Muhammad! Yedo Nyame se enye wo na yere po wɔc, efiri se wo ye nokwafoɔ mapa de ma yen. Nea yerepoɔ na yempe atie ne adiyie nsem a, wɔde aba no.” (Vahidi, Esbabü Nüzul, p. 219; Tirmizi, Tefsir, 6/3064)

Abosomsomfoɔ yi faa ɔkwan biara so se wɔbεbra Osomafoɔ Muhammad (s) wɔ Onyame asem a, orebo no dawuro no ho. Wɔnom ka kyerεε ne wɔfa nimpɔn a, ɔdɔ no yie no se, ɔnkasa nkyerεε ne ba no na ɔnyae ne dawubɔ no. Wɔnom de toaa so se, adee biara a, Muhammad (s) pe no wɔnom bεye ama no. Se sika, ahenie anaa mmaa ahoofoɔ a, wɔnom de bεma no. Muaee a, ye Nkɔmhyeni Kronkron Muhammad (s) de maa wɔnom nie:

“Me nhia hwhee afiri mo nkyen. Enye ahodeeε, ahenie anaa mmaa ahoofoɔ na ehia me. Nea me hia ara ne se: monyae abosomsom na monsom Onyankopɔn koro no!” (Ibn-i Kathir, Al Bidaya, III, 99-100)

Ebre a, abosomsomfoō no hunuu se wənom ntumi nsesa Anabi Muhammad (s) adwene no, wənom hyee aseē de ətan, nhyesoō ne anieyaa koo ne so.

Adee rekye a, adee resa nyinaa no, se wərehye muslimifoō no anieyaa ara nie. Ebaa saa no, Muslimifoō no bi tuu amantuo koo Ethiopia a, saa bres no na əhene papa na ərebu saa əman no.

Okwan bōne a, abosomsomfoō yi sane faa soō bio ne se, wōne Muslimifoō ne wōn ahobanbəfoō nyinaa twaa nkutahodie mu wō dwadie, awareeē ne nea ekekaho nyinaa. Wənom twereē krataa too asem yi so hyee mu kena, ena wōde kōtaree Kaaba ho. Ebaa saa no, muslimifoō yi koo ahohiahia kese mu mfie mmiensa. Okom ne ahokyere kese paa na Muslimifoō yi koo mu.

Okəmhyəni Muhammad (s) faa Zaid bin Haris, kaa ne ho koo Taif kuro mu nsəmpaka. Efiri Makka rekə Taif ye borəfo kwansin 160. Anabi (s) dii nna du a, na ərekasa kyere nhenfo a, wənom firi Thaq-if abusua mu. Na əmaame abusua trə kōwura saa abusua no mu. Taifoō ne wōn ahenfo nyinaa antie Anabi (s) nsem a, əde nam no. Wənom amfa ansi hə ara, wənom sane paa no aboō. Wōre pa no aboō no nyinaa no, na wōre bə no tutuo. Saa bōnefosem yi nyinaa akyiri no, Onyame Somafoō (s) annome wənom.

Ɛwɔ mu se, na wɔnom apa no aboɔ ama mogya atu no mmorosoɔ deeɛ, nanso ɔbɔɔ mpaes sree Nyankopɔn se:

“O mewura Nyame! M’ahoden asa na me nni boafɔɔ biara ka Wo ho. Amanfoɔ no abu m’animtia na w’apa me. Nea ato me yi nyinaa no, se wo bo mfuu me a, εneɛ memfa ho ne nea nkɔrɔfɔɔ yi de aye me nyinaa. O Allah! Me sre wo se bue wɔn ani ma wɔnom nhu nokware a, wɔnom nnim no. O mewura! Me sre wo bɔnɛfakyɛ kɔpem se wobo betɔ.” (Ibn-i Hisham, II, 29-30, Haythami, V, 35)

Anabi Muhammad (s) bɔɔ n’amanee εbre a, ɔrefiri Taif aba n’akyi no, se:

“Me de awerɛhoɔ ne akomasɛeɛ na εfirii Taif reba. Me be duruu bea bi a, yefre hɔ Karnul Sealib no, na nnatee aye den ama me se metoa akwantuo no so. Metee m’ani no, me hunuu se mununkum kata me so. Me sane hwɛɛ mununkum no dinn no, me hunuu ɔsoroabɔfo Gabriel (s). ɔka kyereɛ me se:

“Wo wura Nyame ate nea wo nkɔrɔfɔɔ no de aye wo, se w’anye wo anni na obiara nso ammɔ wo ho ban. Eno nti w’asoma ɔbɔfo a, ɔhwe mmepo soɔ aka me ho. Nea wo pɛ se ɔde ye Taifoɔ biara no ɔbeyɛ ama wo. Ehɔ na saa ɔbɔfo no too me nkyea se:

“O Muhammad (s)! . . . Otumfoɔ Nyankopɔn asoma me se, nea wo pɛ biara no menyɛ. Se wo ma

ho kwan a, saa mmeþo mmienyi, medwiri agu wɔnso.”

Ena me kakyerɛɛ no se:

“*Dabi, mesre otumfoɔ Nyankopɔn se ɔma saa nkɔrɔfɔɔ yi asefɔɔ mesom ono Nyankopɔn nkutoo a, wɔnom nnye mmataho biara.*” (Bukhari, Bed-ul Halk, 7; Muslim, Jehad, 111)

Saa brɛ no mu no, amanfoɔ bi firii Madina bɛgyee asem no diiɛ. Wɔnom de asem no kɔ Madina. Brɛ tiawa bi mu no εbaa se efie biara nni Madina a, Muslimini bi nni mu. Afei, wɔnom sreɛ Anabi Muhammad (s) se ɔma nwomanimni bi mɛkyerekyere wɔn Islam. Awieɛ no, wɔnom too wɔnsa frɛɛ Anabi Muhammad (s) ankasa se ɔmra wɔnkyen na wɔbɛbɔ ne ho ban.

3. Madina Asetena

Ebre a, abosomsomfoɔ maa wɔn asotweɛ ne aniɛyaa no mu yɛɛ dene wɔ muslimifoo no so no, Yɛnkɔmhyeni Muhammad (s) hyɛɛ n'asuafoɔ no se wɔnom ntu amantuo nsumaeɛ mu. Abosomsomfoɔ a, wɔhunuu Muslimifoo adwene a, wɔnom afa no, bɔɔ εpɔ wɔ sum ase. Efiri se na ɛkame ayesɛ aka ɔno nko ara ne dɔm kumaa bi. Wɔnom yii ababunu baako firi abusua biara mu esan saa pɔbɔne no nti. Saa immranteɛ yi nyinaa bɛbom de pea awɔ Yɛnkɔmhyeni

(s) preko pe! Wei bema Anabi (s) abusua no ntumi ntɔ abusua biara so were. Afei wɔnom ntumi nye mpatasika biara mfiri abusua korope hɔ.

Ebaa saa no, Onyankopɔn maa Yenkɔmhyenɔ (s) ho kwan se ɔntu amantuo nkɔ Madina. Anabi (s) frɛe Imam Ali (r) hyɛe no se, ɔnka, na amanfoɔ agyapadee a, wɔnom de ahye ne nsa no, wɔde obiara dee ama no. Senea y'akano dada no, gye a, na wɔnom gye Anabi (s) edi nti no, wɔde wɔn agypadee gyegyaa no. (Ibn-i Hisham, II, 95-98)

Anadwo brɛ a, atamfo yi kɔtwa hyiaa Anabi (s) dan ho no, wɔnom nyinaa dedaa hatee. Anabi (s) piee na ɔsaa anwea to petee wɔn so. Saa brɛ no nyinaa no, na ɔre kenkan Kuran kyɛfa a, yɛfre no Yasin no, ɔkɔe a, wɔnom mu biara ante ne nka.

Mfie dumensa na Anabi (s) faa ɔkwan biara so se ɔbɛtene Makkafoɔ yi wɔ kwanteneene so. ɔkɔ du-ruu Madina no, ɔhyehyɛe ɔnuayɛ too Madinafoɔ ne Makka atukɔfoɔ ntɛm. Edin a, na wɔde frɛ Madinafoɔ yi ne ‘Ansaar’, ena Makka atukɔfoɔ no nso de ‘Mu-hajiriin.’

Ansaarfoɔ yi kyereɛ ɔnuadɔ sononko a, eso bi nni wiase. Wɔnom buebuee wɔn apono de maa atukɔfoɔ yi. Dee wɔnom kaeɛ ne se: “M’agyapadee ni, emu nkyemu fa yɛ wo dea!”

Nea atukɔfoɔ yi a, Anabi (s) atete wɔn ama wɔn anisɔ nea wɔwɔ no, nso buaa se, “Menua, Onyame

nhyira w'agyapadee so ma wo, nea me hia ne se kyere me bea a, mo di dwa." (Bukhari, Büyü, 1)

Madina kuro mu hɔ saa bṛe no, na ekuo mmiensa na ɛwɔ hɔ: Ansaarfoɔ, Muhaajiriinfoɔ ne Yahudiafoɔ (jews). Anabi (s) hyehyee mmra a, ekyere obiara asedee ne n'asodie.

Abakɔsem mu no, wei ne amanyɔ mmra edikan a, y'akrukyire agu nwomaso wɔ ewiase. (M. Hamidullah, the first written constitution in the world, Lahore 1975)

Islam abakɔsem mu no, ɔkoo ahoroɔ a, edii kan no nyinaa kɔfabae ne se, abosomsomfoɔ no ansuma ɔtan a, wɔde tanee Muslimifoɔ no. Mpre pii na wɔnom buu bɔhye ne nhyehyee a, eda wɔne Muslimifoɔ ntem no so. Nkɔmhyeni (s) a, Onyame asoma no se ewiase ahummɔbrɔ dii nkunim wɔ atamfo yi so. Arabia nyinnaa bεhyee ne nsa, nanso w'amma mogya hwieguo ho kwan senea ɔkoo biara teε no. Abre biara dee na ɔdika yε ne nhyehyee.

Islamsom mu no, ɔkoo botaeε nyinaa ne se ɔbeyi nhyesoɔ afiri hɔ ama gyidie mu fawohodie aba, amanfoɔ bεhunu ɔkwan tenenee no na afei asisie ne ntεnkyea nso befiri hɔ. Ankɔ yε se ewiase koo a, wɔ de pε ahonya, mogya hwieguo ne agyapadee no.

4. Ne Suban Pa Nhwesoo No Bi

Anabi Muhammad (s) yε onipa bi a, na εnyε nipa nko na ɔwɔ ahummɔbrɔ de ma wɔn, na emom

mmoa ne mfudee nyinaa. Ebre bi a, Anabi (s) ne ne dɔm nam no, ɔhunuu se ɔkraman bi da ne mma ho rema wɔn nufusuo. Ntem ara na ɔfree ɔsuani a, ɔde Juayl bin Suraka se ɔnyina aboa no ho na ɔmɔ ne ho ban kɔpem se akofoo no nyinaa bɛtwam. (Vakidi, II, 804)

Dakoro bi a, Anabi (s) retwam wɔ Ansaar nii bi afuom no, ɔkɔgyinaa afurumu bi a, na ɔresu ho. ɔde ne nsa faa aboa no akyi ma ɔgyaee su. Anabi (s) bisaa aboa no wura. Abranteε baako kaa se: “Onyame Somafoɔ! Aboa no yε me dea.”

Ono nso ka kyereε no se: “Enti wo nsuro Nyame wɔ aboa yi ho? Aboa no rebɔ wo kwaadu se wo mma no aduane, afei wo de no bɔ ahoma mu abre biara.”
(Abu Dawud Jehad, 44/2549)

Saa ara na dakoro bi a, ɔhunuu obi a, w'akyekyere n'aboaa ato hɔ na ɔrese ne sekana, ɔde rebɛku aboa no, ɔbisaa no se:

“*Enti wo pe se wo kum aboa no mpre dodoɔ sen? Aden nti na w'annikan anse wo sekana ansa na wokyekyeree aboa no.*” (Hakim, IV, 257, 260/7570)

Wɔnom a, wɔdii nsemone kese paa tiaa Anabi (s) no, ɔde wɔn nyinaa bɔne kyεε wɔn. Na ɔwɔ tumi a, anka ɔbɛtumi de wɔn afa ɔkwan biara a, ɔpε so. W'anka asem bi a, ɛbɛma wɔn anim aguase. W'ampɛ da se obi ho bɛkyere no anaa obi bekɔ amaneε mu, se onipa korɔ yε muslimini anaa boniayɛni.

Ebre a, ədii Makkafoc so nkunim a, mogya hwieguo biara ansi no, wənom a, na w'ayə Anabi (s) bəne mfie 21 mu no, boaa wən ano twenn nea əde bəye wən. Obisaa wən se: “Kureish abusua! Mo susu se, ədeen na me de bəye mo?” Wənom yii n’ano se:

“Yε wə awerəhyəmu se, wo bε ye yen papa, na wo behunu yen mməbo. Efiri se wo ye yənu ne ye wəfaase a, wo ye, na wo wə ahumməbro!”

Anabi (s) nso yii wən ano se:

“Me nua Yusif(s) asəm a, ɔka kyerees ənuanom no bi ara na məka akyerə mo: “Ennə da yi, monni fədie biara: Onyankopən de mo bəne bəkyə mo, efiri se ɔye Ahumməbrə mu mməbrəhunufoç.”

(Yusif, 12:929)

“*Mo nkə wə faahodie mu!*” (Ibn-i Hisham, IV, 32)

Saa dakorə no ara na əde əbaa Hind bəne kyee no. Saa əbaa yi na əde abufuo wee Anabi (s) wəfa, Hamza mmrəboç no. Saa ara nso na Hebbar bin Aswad a, ənam ne so maa Anabi (s) ba abaayaa Zeinab, hweree ne nkwa no, bəne kyee no. Nnipa pii na wənom nsa kaa saa ahofadie kəsəe yi. (Muslim, Akdiye, 9; Vakidı, II, 857)

Yenkəmhyəni Muhammad (s) ye obi a, na əbre ne ho ase yie. N’ahobrasee no boroso ma no ye nwanwa. Eyə da a, ədii Makkafoc so nkunim no a, obiara hunu no se otumfoç kəsəe pa ara no, əno deə w’anhunu no saa. Saa bre no obi baa ne nkyen. Na

εbre a, onipa no ho repopoo wɔ suro ne ehu mu no, Anabi (s) kakyereε no se:

“Ensuro, ma wo bo ntɔ wo yam! Me nyε ɔhene anaa amrado. Me ne kureishni baa ba abarimaa a, me di nam a, awoo.” (Ibn-i Majjah, Etime, 30; Hakim, III, 50/4366)

Asem a, na ɔka kyere n’asuafoo no ne se:

“Mesre mo se, mo mfre me Onyame akoa ne Ne somafoɔ.” (Bukhari, Anbiya, 48)

Opese ɔbɔ ne dɔm ho ban firi amaneε kεseε mu, na wɔnom amfa onipa ankɔgyina Nyame gyinabre nti no, dee na ɔtaa ka nie: “Mo mmfa me nyina gyinabre a, εboro me gyinabre so! Ansa na Onyame reyi me se Ne somafoɔ no, ɔdii kan faa me se n’akoa.” (Haytham, ix, 21)

Abu Umama (r) kyereε Okɔmhyeni (s) suban se: “Onyame Somafoɔ (s) kasa nyinaa kɔ yε Kurankasano. Na ɔbɔ Nyame din morosoɔ. W’anka kasa hunu da. N’afotuo yε tia na n’asoreye kye. Mpre dodoɔ no ara na ɔne akunafoɔ ne mmɔbrɔwafoɔ kasa di nkɔmɔ na ɔtu wɔn foɔ. Na ɔnyε ahantan.” (Haythami, IX, 20; N’esai, Jummuah, 31)

Anabi Muhammad (s) ye nhwesoo ne fasusuo wɔ ahummɔbro, tema, ɔbuo ne ɔdɔ mu. Na n’ani gye ahosiesie ho, na dee na ɔmpε ahunu koraa ne ntade fi anaa ahofadeε a, εnyε anika. Afei na ɔmpene so koraa se obi bεgya ne tirinwi ne n’abɔgyesε a, ɔnni

no ni. Nsembone a, na amanfoč ka na wōde ye efene no, w'anka bi da. Deε ɔkaεε ne se:

“Daankwaama atemuda, dwumadie a, εbe ma nsenia mu ayε duro ama ɔgyidini no, ne suban pa. Na Onyankopon kyiri se obi beye nneε bōne ne kasa bōne.” (Tirmizi, Birr, 62/2002)

Se yεbō no amaneε se, obi anaa asimasi aka asemboñe a, ɔnka se aden nti na asimasi aka saa nsembone sei. Na emom, deε ɔka ne se. “aden nti na amanfoč no bi reka saa nsem a, etete saa yi?” (Abu Dawud, Adab, 5/4788)

Onyankopon ne Ne somafoč ahyεdeε ne mmra nti no, mmaa gynabre akoron kese yie. Mmaa abeyε fasusuo ne nhwesoo wō fereε ne nneεpa mu. Maame gynabre ayε animuonyam kese efiri bre a, Osomafoč (s) kaa se. “Mo ni mo nanom ni efiri se wōnom nan ase na ɔsoroaheman wō!” Maamefoč abeyε fapem a, adasama nyinaa gyina wōnso. Agyidifoč maame, Nana Aisha (r) se: “Anabi (s) antiatia ne yerenom da, na w'amma ne nsa so wō ne yerenom so da na ɔde firii wiase! (Ibn-i Majah, Nikah, 51)

Nokware, Onyankopon se: **“Mo ne mmaa no ntēna wō ɔdə, tema, ahumməbr̥ ne pεrepεreyə mu.”** (An-Nisa 4:19)

Se yεka adoeε ho asem a, εneε na Onyame Somafoč (s) da mu fua. Na ɔnni nsesoo wō abodeε mu. Makka abosomsomfoč no mu baako a, na obi-

ara nim noo ne, Safwan bin Umayya. Ewo mu se na onye muslimini dee, nanso Huneyn ne Taif okoo mu no, na owo Anabi (s) afa. Okoo no wiee no a, orekye okoo mu anyadee (spoils of war) wo bea a, wofre ho se Jiranah no, Anabi (s) hunuu se Safwan de n'ani ato ayoma no so. Ehoo na obisaa Safwan se, "W'ani gye nea wo hunu no ho?" Ebree a, Safwan yii ano se aane no, Anabi (s) kaa se: Fa wonom nyinaa, eyee wo dea!"

Safwan tee asem yi no, ne ho dwirii no ara a, na onhunu nea onye. Okaa no preko pe se, "Atirimoomre ne adoe akoma biara nni ho a, etese Anabi (s) dee yi!" Ehoo ara na onyaa gyidie beyee muslimini. Oسان baa ne kurom no, dee oka kyereee n'abusua nyinaa nie:

"O m'abusuafo! Montutu mmirika nkodem Islamsom. Efiri se Muhammad (s) reda adoe ne ayamyee suban adi a, menhunuu so bi da!" (Ibn-i Hanbal, III, 107-108)

Yenkomyeni kronkron Muhammad (s) firii ewiase wo June 8th, 623 CE, ewo Islam bosome a, etoso dubaako, ne da a, etoso dummieni Rabiul awwal, eda dwoada.

Okomyeni Muhammad (s) de mfie du pe aka arabiafooyi nyinaa abom aye no oman ne nipa baako! Ede firi Oman ko owo-koko ho de besi Syria ne Yemen. Wei ne nea edikan wo arabiafooyi abakosem mu a, arabiafooyi nyinaa abom aye koro. Saa nkunimdie

kese yi maa French nwomanimnii bi kaa se: “Se botaeε keseε a, ahoboa ne moa sua koraa tumi di nkunim keseε yi a, εnneε wo ne hwan se wo de obi toto Əkəmhyeni Muhammad (s) ho?”

5. Anabi Muhammad (s) Ho Dɔ A, Enni Awieε

Yen Muslimifoo wɔ ɔdɔ sononko de ma yənkəmhyeni a, εsene nea ye wɔ de ma yənkwa mpo. Se asuafoo no ne nyamesomafoo rekasa a, dee wɔka ne se, “**Mena ne m’agya nyε ayεyεdeε ma wo**”! (me de me maame ne me papa bɔ afɔree ma wo). Se kaseε ketewa bi mpo bewɔ Anabi (s) no dee, εneε anka asuafoo no de wɔnom nkwa bəto hɔ abɔ ne ho ban.

Ebre a, abosomsomfoo no kyeree Zayd bin Dathina ne Hubayb (r) na wɔre ye wɔn ayaka ayakadeε no, wɔ bisaa wɔn se: “Mobəpəsε yede Muhammad bəsəsa mogyinabré yi na moanya mo tiri adidimu?” Muaεε a, wɔnom nso de maa wɔn ne se:

“Enye me yere ne me mma nko na me de bəbɔ afɔree de agye Anabi (s) afiri saa gyinabré yi, na εmom, εbe ha m’akoma se kaseε bi mpo bewɔ no wɔ baabi a, ɔwɔ biara.”

Asem yi ye a, εyεε abu sufian ahodwiri nti ɔkaa se:

“Ewiase yi mu, menhunuu se nipa bi wɔ ɔdɔ ma wɔn nnafonom te se ɔdɔ a, Muhammad (s) asuafoɔ wɔ de ma no!” (Vakidi, I, 360-362; Ibn-i Said, II, 56)

Adansedie a, etɔ so bio na ɛkyere ɔdɔ ne obuo sononko a, asuafoɔ wɔ de ma Anabi (s) nie. Abre bia-ara a, ɔsuani bi bɛka asem bi afa dee Anabi (s) kaae ho no, ɛhu ne ahopopoɔ ma wɔn nkotodwe kekabom. Asee ne se, wosusu se anhwɛ a, na w'akɔka asem bi a, Anabi (s) nkaee. Mfomsoɔ a, ebia wɔnom bɛye ntí no, ɛma wɔn anim dua sesa koraa.

Amr bin Meymoon bɔɔ amaneε se:

“M’amma Ibn Masud Yawoada anadwo nkyerɛkyere no ampa me ho da. Na m’ante da se, ne kasa mu no ɔbɛka se, ‘Anabi (s) se’. Nanso dakoro anadwo bi dee, ɔhyɛe asee kaa se, Yɛ nkɔmhyeni (s) kaa se, ɛhɔ ara ɔyee dinn, na ɔsii ne tiri ase. Eyɛ kakra no, me hwɛe no,

dee me hunuuiɛ ne se, w’abiebie ne ntadee a, ɔrete nisuo. Afei ɔtoaa so se: “Onyame Somafoɔ (s) no kaa asem a, ete saa anaa nea ɛne asem no rekɔse.”
(Ibn Majah, Muqaddime, 3)

Obi a, ɔpɛsɛ ɔkenkan saa nsem a, ɛfa asuafoɔ no dɔ a, na wɔnom wɔ de ma ɔkɔmhyeni (s) no, ɔnkɔ kenkan nwoma a, Osman Nuri Topbaş atwɛre, “Faziletler Medeniyeti” (Civilization of Virtues).

6. Ne Nsenkyerenee

Nsenkyerenee a, enni anoo na Yenkəmhyeni Muhammad (s) yæeε emu kakraa bi na εdisoɔ yi:

Osuani Jibir (r) bɔɔ amaneε se:

“Hudaybiya da no, sukɔm dee amanfoɔ yie maa wɔ baa Anabi (s) nkyen. Wənom hunuu se nwoma bɔtɔ a, nsuo gu mu si Anabi (s) anim a, ɔrekuta nyamesuo. Өbisaa wɔn se: “amanee?” Wənom yii n’ano se: “ nsuo a, yede kuta nyamesuo anaa deε yənom biara nnihɔ ka deε ɛda w’anim yi ho nko. Ehɔ na Onyame Somafoɔ de ne nsa guu bɔtɔ a, nsuo wɔ mu no so. Mpofire mu, na nsuo pue fifirii ne nsa ntɛm a, εretene waa. Ye nyinaa nomm nsuo no de bi kutaa nyamesuo.”

Wəbisaa (Jibir) se nipa dodoɔ a, na wənom wəhɔ saa brɛ no. Өyii ano se: “se mpo na anka yedodoo si mpemha koraa a, anka nsuo no bɛso yen aboroso. Nanso na yen dodoɔ ye apem ahanum.” (Bukhari, Menakib, 25)

Ebrɛ a, abosomsomfoɔ no bisaa Anabi (s) hɔ nsenkyerenee no, əbɔɔ mpaεε sree ne Nyankopɔn. Onyankopɔn maa ɔsrane mu pae mmienu maa wəhunuu ɛfa baako wɔ bepɔ a, wəfrɛ no Kubais atifi. Ena ɔfa koro nso wəhunuu no wɔ bepɔ Kuaykian so. Makka mpanimfoɔ bisaa adwadifoo a, wənom firii aman a, ewɔ akyiri no se, wənom nso hunuu

nṣenkyerenee no anaa. Wənom nso gye too mu se ampa wəhunuu nṣenkyerenee no. (Al-Qamar, 54:1-3)

Bea a, na Onyame Somafoɔ (s) gyina ye nkyerɛkyere no, na duasini bi wə hə a, ɔtaa de ne ho twene. Ebæa se wɔyee mimbar (sumpie) maa noɔ no, amanfoɔ nyinnaa tee se duasini no resi apenie ɛfiri se Anabi (s) regya no hə nti. (Bukhari, Menakib 25, Tirmizi, Jum'a 10)

Abu Huraira (r) nso bɔɔ amanee se:

“Osa mu no, ekɔm dee asraafoo, maa ekɔbaa se ebinom pεe se wəkunkum wən mmoa a, wətete wənso tu kwan no ye aduane. Umar (r) kɔɔ Anabi (s) nkyen, na ɔka kyeree no se:

“O Onyame Somafoɔ (s)! Anka εbe ye a, ma me mmoaboa nnuane kakraa bi a, aka wə amanfoɔ nkyen no na bɔ mpaee hyira so. Na me wə awerehyemu se, Onyame betie wo ama adɔoso. Anabi (s) nso penee so. Wənom a, wəwə esam kakra de bae, ena ebinom nso de akyerensua mma bae. Wənom a, wɔretie abu Huraira no de ahodwiri bisaa no nea saa amanfoɔ no de akyerensuo mma no reye. Cyii ano se, “Ebæ a, amanfoɔ nnya aduane biara nnie no, wənom tafretafre akyerensuo mma no ho a, na w' anom nsuo.”

Otoa n'asem no so se. “Onyame somafoɔ (s) bɔɔ mpaee maa nnuane buu so ara maa obiara didi mee. Nea ɔkae se no wənom sesa hyehyee wən kotokuo mu. Nṣenkyerenee yi akyi no, Onyame somafoɔ kaa se:

*“Me di adansee se Onyame biara nni hɔ gye
Onyankopɔn nkutoo. Na me yε ne somafoɔ. Obiara
a, ɔbɛgye nsem mmienyi adi na w’ampopo ne ti no,
bɛkɔ ɔsoroaheman mu.”* (Muslim, Iman, 44)

MUSTAFA (S) ﷺ

